

Med zgodovino in čustvom

Ljubljana, 2. IV. 1969
Številka 12
Letnik XVIII

Ce se vprašamo po namenu in objektivni zgodovinski vrednosti kronološko-memoarskega pisanja dr. Vladimirja Dedijerja v pravkar objavljeni knjigi »Izgubljeni boj J. V. Stalina«, pridemo lahko do različnih odgovorov.

Morda ravno zato zveni naslov — med zgodovino in čustvom nekoliko patetično, toda neogibnost naše preteklosti in sedanjosti okrog teh dveh polov ga skoraj v celoti opravičuje. Avtor sam priznava, da mu niso bili na voljo vsi tisti viri, ki bi lahko konstituirali to pisanje kot racionalno-objektivno historiografijo, toda po njegovih besedah to tudi ni bil poglobljen namen knjige. Knjiga naj bi bila po njegovih besedah »obračun z lastnimi zablodami« in predvsem z »ezopovskim jezikom« podana kronologija preteklih dni.

Kaj pomeni »obračun z lastnimi zablodami«, kaj si lahko razlagamo pod to dokaj lapidarno ugotovitvijo? Knjiga ima naslov »Izgubljeni boj J. V. Stalina«, mar ni to obračun z lastnimi zablodami, hkrati tudi izgubljeni boj vse stalinistično-religiozne strukture v samih protagonistih boja zoper stalinizem. Čeprav na prvi pogled paradoksalna ugotovitev, menim, da vzdrži kritiko. Zgodovinsko gledano je šlo za pritisk od zunaj, za biti ali ne biti naše državne skupnosti. Toda »notranji pritisk« je bil v resnici hujši, mar se je bilo moč kljub vsemu čez noč odpovedati čaščenju vseh naravnost »božanskih atributov«, ki so jih generacije predvojnih in povojnih revolucionarjev sistematično pripisovale genialnemu, nezmotljivemu, preroškemu, perfektnemu in samnevnakakšnemu še Josifu Visarionoviču Džugašviliju-Stalinu? Ne, tak »notranji preobrat« bi bil prehud, morda za nekatere samomorilski. Zato je bil »obračun z lastnimi zablodami« dolgotrajen in mučen proces, katerega marsikateri revolucionar še vedno bojuje. Morda bo zato knjiga mnogim dragocena vzpodbuda.

Od dogodkov tistih dni smo se časovno odmaknili, toda nismo se odmaknili od vsega, kar se je v tem času zgodilo. Peza, ki jo nosimo, ostaja z nami, včasih kot breme, drugič zopet kot vzgled. Vedno znova nas žene k temu, da jo razkrivamo, jo tehtamo in ocenjujemo. Taka ocena je tudi prispevek dr. Vladimirja Dedijerja, prispevek brez pretenzij, da bi dajal neke dokončne odgovore na vprašanja, ki jih je zapustila preteklost.

Ob vsem povedanem, pa ne moremo mimo ugotovitve, ki jo podaja avtor v poglavju »Moskva proda koroške Slovence«. Pravim, ne moremo, zaradi tega, ker se v tej knjigi neki jugoslovanski (ne slovenski) zgodovinar, prvič v našem povojnem zgodovinskepisju na tako prizadet in nesuhoparen način loteva enega najbolj bolečih problemov slovenskega naroda. Loteva se problema, ki bi ga najlaže izrazil z vprašanjem, ali je pravica slovenskega naroda, da živi združen v integralno celoto, danes zgodovinsko in predvsem politično samo še periferno vprašanje. Brez sentimentalnih tirad moramo odgovoriti, da to vprašanje slej ko prej ostaja neurejeno ne nazadnje zaradi načina, kako so ga v zgodovini urejevali.

Avtor nam v svoji knjigi dokaj plastično in jasno pove, kako je take probleme reševala sovjetska diplomacija: »Toda Stalin ni hotel javno prevzeti odgovornosti, da je prodal usodo koroških Slovencev za dolarje oziroma, kakor je pozneje zapisal Moša Pijade, »da je zabarantal pravico koroških Slovencev do samoodločbe za 50 milijonov dolarjev povrhu tistih 100 milijonov, kolikor so njegovi trije zahodni partnerji bili voljni priznati svojemu vzhodnemu partnerju«.

Tega problema ni moč ignorirati v imenu nobenih megljenih in trenutno aktualnih, predvsem ekonomskih potreb. Mimo ekonomskega vključevanja danes ni mogoče, toda koliko časa bomo še servilno protestirali, ko se bodo na slovenskih trgovinah in poslopih na Koroškem ob vsaki pomembnejši obletnici »NEMSTVA KOROŠKE« pojavljali napisi »Tschuschen raus«?

Dejansko preseneča, kako hladokrvno in vdano v zgodovinsko nujno se sprejema razkosanje slovenskega nacionalnega teritorija. Banalno povedano, prenehajmo se zavzemati za pravico samoodločbe drugih narodov, ko integralni del slovenskega naroda te samoodločbe nikoli v svoji zgodovini ni mogel uveljaviti.

Ce zato govorimo o traumatičnem odnosu slovenskih zgodovinarjev do tega problema in diplomatskem odnosu sedanjih uradnih slovenskih političnih struktur do istega problema, potem tudi zelo netraumatično povejmo tole resnico. Integriteta slovenskega naroda ni bila enkrat za vselej dosežena v okvirih Jugoslavije, ko vemo, da je kljub mirovnemu in spravljivemu sožitju tretjina slovenskega ozemlja onkraj Karavank in italijanske meje.

Bodoča Evropa ne bo Evropa velikih in bogatih, ampak tudi majhnih in revnih narodov. Ravno zaradi tega se bo potrebno ozreti v zgodovinsko preteklost le-teh, vprašanje, ki ostaja, pa je, ali bo taka prihodnost lahko ignorirala vprašanje neveljavljene pravice integralnega dela slovenskega naroda do samoodločbe; kaže, da noben iskren zgodovinski raziskovalec ne more ignorirati tega dejstva.

Milenko Vakanjac

TONE STOJKO (fotografija SOL2)

ČEŠKOSLOVAŠKA PO 21. AVGUSTU 1968

Razgovor so vodili: Vojan Rus, Božidar Debenjak in Fran Jerman

Fran Jerman:

Oktober 1968 je bil v Opatiji sestanek čeških in slovenskih filozofov. Udeležili so se ga ugledni češki filozofi Hus, Kalivoda, Zumra in drugi. Češkoslovaški filozofi so po januarju 1968 prenehali biti filozofi v kabinetnem smislu. Nehali so študirati filozofijo, in se vrgli v težavno politično delo. Ti češki filozofi gledajo prihodnost pesimistično, ker jim mednarodni položaj ne daje upov na samostojnost kot Jugoslaviji v l. 1948. Za okupacijo ni bilo ekonomskih razlogov, čeprav je češki ekonomski sistem zastarel in skoraj 70 odst. vezan na sovjetsko gospodarstvo. Glavni razlog za okupacijo je bila bojazen, da bi v kakšni deželi zmagal sistem socializma, ki bi bil na samoupravni osnovi in zato različen od sovjetskega. Tako je bil birokratski in etatistični aparat v sovjetski zvezi ogrožen in s tem veliko število ljudi v tem aparatu. Kjerkoli pride do težnje po delavskem samoupravljanju, pride do velikih pretresov (Poljska 1956). S tega vidika Romunija ni nevarna, ker ideja samoupravljanja tam ni uveljavljena.

Božidar Debenjak:

Kljub dolgoletnemu prijateljstvu Češkoslovaška v tej diskusiji ni glavni problem. Gre za problem modelov socializma, Češkoslovaška pa je samo poseben problem,

kjer je ogrožena usoda socializma.

Ze v začetku 19. stoletja se izražata dve temeljni gibanji:

1. revolucionarna sprememba s široko demokratično osnovo (Marks, Engels)

2. absolutistični modeli z glavno karakteristiko: strogo disciplinirana organizacija, elita drži položaje, obvladuje družbo in jo prekvasi z elitarno vzgojno diktaturo (blan-kizem).

S to koncepcijo obračunava Lenin v knjigi »Država in revolucija«. Masovna baza je v revoluciji ves čas vodilen sloj, funkcionarji odgovarjajo masi, masa je glavni kriterij. Široka baza z demokratičnim pritiskom ustvarja nebirokratiziran sistem.

Težnja po demokratizaciji je izražena v vsem evropskem komunističnem gibanju. Rosa Luksemburg pravi: »Svoboda, ki je samo svoboda vlade, ni nobena svoboda. Svoboda je mogoča samo kot svoboda tistega, ki misli drugače.«

Demokratično kontrolo poleg reforme industrije in socialnih razmer so nenehno zahtevali v CSSR. Gre za temeljno družbeno reformo, za mirno revolucijo. Podobno gibanje je bilo na Poljskem oktobra 1956. Ko sta v Varšavi zasedali vlada in CK KP Poljske, so sovjetske čete pod vodstvom Rokossovskega korakale proti Varšavi. Spilalsky se je s študenti pripravljal na obrambo. Hruščov je z letalom prispel do letališča, vendar mu niso dovolili pristanka, dokler niso izvolili dele-

gacije za pogovore. Plenum so prekinili in se pričeli pogajati. Isti voditelji, ki so takrat dosegli uspeh, so v čeških dogodkih klavirno reagirali. To je zastrašujoč primer, kaj se lahko zgodi s sedanji češkimi voditelji, če bodo še naprej popuščali.

Češki januar 1968 se je med intelektualci pripravil 12 let. Avgustovska revolucija je politizirala celotno ljudstvo, samo peščica je odobraval vrnitev v kapitalizem. Sistem demokratskega socializma je na češkem pognal globoke korenine, ki jih intervencija ni mogla uničiti. Usoda češke revolucije se lahko reši samo v revolucionarni spremembi, v dokončni destalinizaciji v sami Sovjetski zvezi. Češki model demokratskega socializma je bil privlačen tudi za zahodne politične stranke. Vendar v tem primeru ne gre za strankarstvo, gre za najširšo demokratizacijo in impluralizem.

Rus:

Češki filozofi imajo drugačen način mišljenja kot Slovenci. Mi se oklepamo in zagovarjamo nekatere filozofske smeri močneje kot sami avtorji. Čehi imajo velik smisel za spajanje abstraktnega in konkretnega, splošnega in posameznega. Čehi so pokazali izredno spodobnost da reagirajo na najbolj odtujene sile. Avgusta so se v odporu proti okupatorjem združile vse socialne odgovorne sile v pravem gverilskem boju. Pri tem so združili izkušnje nove leve in imeli veliko uspeha. S tem so dokazali, da je tudi v sodobni stehinirani družbi z razvitimi komunikacijami možen odpor proti nasilju. Dilema ali pluralizem ali večpartijski sistem se je po 21. avgustu pokazala smešna. Združili so se vsi kulturni subjekti, delavci, študentje, inteligenca.

Kalivoda opredeljuje odnos med KP in maso tako, da je KP idejno, družbeno vodenje, ne pa elita. Masa je tu subjekt, ki neprestano pritiska na vodstvo. Češko je rešil pred hujo tragedijo akcijski program. Akcijski program je samo aplikacija principov in dolgoročnih ciljev na konkretno situacijo.

Rizman:

Na preobrat v Sovjetski zvezi bomo morali še nekaj časa čakati. Mogoče 10 do 20 let, saj se procesi v Sovjetski zvezi razvijajo počasneje.

Pivec:

Zastavljam tri probleme:

1. Pomen razgovora o revoluciji, perspektive revolucije danes. Ali ima revolu-

cija še kak smisel, ko imamo na svetu dva trdna bloka?

2. Problem hvaležnosti evropskih KP do Moskve (Kubo brani sovjetski delavec, v Vietnamu pomagajo Kitajci in SZ).

3. Ali ni program klasični element partijskih struktur? Elita konstruira program in nanj priključuje svoje pripadnike.

Kakšna je naloga študentov v tej situaciji? Francoski študentje so se oprijeli taktike oporekanja (kontestation). Nemški študentje pa so zamenjali mirne demonstracije z direktno akcijo z atentati, požigi veleblagovnic itd. Pojavlja se nova zahteva: STUDENTJE VSEGA SVETA, ZDRUŽITE SE!

Potrebno bi bilo navezati samoupravljanje na problem: Kaj sem jaz? Opazoma pa, da so študentje pri nas pasivni, neangažirani, neprogresivni. Junjske manifestacije v Ljubljani so bile samo trenutno razpoloženje. Zavzeti moramo strategijo oporekanja, angažirati sebe in kolege, stopiti v organizacijske strukture in se boriti znotraj njih, ne pa bežati!

Jerman:

Brežnjev je avgusta zagrozil, da bo napravil iz Češke lunino pokrajino, če se bo še naprej upirala.

Potrebno bi bilo navezati stike s češkimi kolegi iz Karlove univerze, jih povabiti k nam, ker smo zanje zanimivi.

Remec:

21. avgusta zjutraj sem si zapisal naslednje dileme:

- militarizacija ali humanizacija;
- konsumacija ali ustvarjanje vrednot;
- politika kot manipulacija z ljudmi ali samoupravljanje;
- anarhizem ali združevanje na dobrih osnovah;
- ukinitje ali prevrednotenje idealov;
- funkcionalizacija ali humanizacija odnosov.

Institucionalni sistem pri nas nam dopušča širši prostor, kot ga moremo študentje s svojo angažiranostjo izkoristiti. Potrebujemo nekaj menažerskih skupin, po katerih bi se študentje vključili v družbeni sistem.

Ob zaključku diskusije so se udeleženci dogovorili za nadaljnje diskusije. Zapis je samo fragmentaren in daje samo medlo sliko živahne diskusije.

Miro Mihevc

ZA DOSLEDNO IZVAJANJE KULTURNE REVOLUCIJE

Potrošne dobrine, ki se pojavljajo na kulturnem trgu (književna dela, gledališke stvaritve, glasbena dela in izvedbe, filozofska, teološka, slikarska in kiparska dela, filmski produkti, propagandni ideološki material in podobno), imajo v primerjavi s artikli, ki jih prinašajo na tržišče druge panoge človekove proizvodnje, (večinoma) privilegiran položaj. Prav tako imajo privilegiran položaj tudi tista podjetja (institucije), ki tovrstno blago posredujejo porabnikom. Medtem, ko se proti subvencioniranju in družbeni podpori nerentabilnih podjetij postavljajo resni pomisleki in ostri ugovori, se kulturi priznava izjemen položaj. V čem je opravičilo te izjemnosti? Zdi se, da moremo vse odgovore postaviti na skupen imenovalec, ki se glasi: v tem, ker nam kultura kaže, če pravzaprav ne celo omogoča, tisto pravo, resnično, dejansko človeško življenje. Zdi se, da res ni pomembno, če kdo to imenuje čutno svetljenje Ideje, sestop v resnico biti, nepovojljiv in neposnevmiljv prodor iz podzavesti, sublimacije ali kakorkoli že.

Ze v samem dejstvu, ki omogoča, kakor vidimo iz povedanega, postavljanje vprašanja rentabilnosti na dva nivoja obenem, se izreka misel o podvojenosti našega življenja, od katere je, kakor se zdi, en način izjemen, pomemben, drugi pa običajen, vsakdanji, neizjemen, manj pomemben ali skoraj nepomemben. Vprašanje je, koliko je taka podelitev upravičena, če že o tem, da taka delitev res je, ni nobenega dvoma.

To vprašanje nam postaja jasnejše, obenem pa podelitev človeške proizvodnje na dve hierarhični sferi problematičnejša, če pomislimo, da se to vprašanje in na tak način postavljeno nanaša zgolj na določeno področje kulturne ustvarjalnosti: na kulturo, ki nam jo posredujejo institucije. Kulturna dejavnost, ki nastaja spontano med ljudmi (nekakšni happeningi; za osvetlitev tega pojmovanja bom proti koncu navedel nekaj primerov iz življenja mojstranske mladine), in ki jo imam na-

men postaviti kot enakovredno, če ne že za več vredno, ob stran »institutioniranega« kulture, namreč ne uživa nikakršne družbene podpore, nikakršnega izjemnega položaja, je zanemarjena, prezirana, izobčena, velikokrat celo ožigosana kot nečloveška in patološka. Ta izjemen položaj, prepričanje o izjemnosti kulturne dejavnosti, kot tudi delitev na pravo in nepravo kulturno dejavnost, pa ni nekaj novejšega. To pojmovanje velja tako za kulturo samo kot tudi za kulturne delavce (od umetnikov, teologov, filozofov do članov, ki so sodelovali v posredniškem aparatu). Ze tedaj, ko so bili bogovi še živi, se je pesnike (umetnike), filozofe, teologe šlo za bližje bogovom od drugih ljudi, za nekakšne posrednike med »Višjo Resnico« in »javnim mnenjem«. Pa tudi institucije, ki so med temi višjimi resnicami izbirale pravo in jo potem posredovale preprostim ljudem, ki, kakorkoli že pač, niso mogli priti v stik z »Najsvetejšim«, so bile v precejšnji meri nad njimi, ker so mogle ločiti »pravico« od »nepravice«. Tako se je dogajalo, da se je mnoge pesnike ipd. šele po tragičnem koncu njihovega siromašnega življenja priznalo za »glasnike bogov«. Izjemnost kulturnih institucij izpričujejo še danes očitna dejstva, ki jih nima pomena omenjati, izjemnost pesnikov ipd. pa izpričuje priznana Heglova definicija umetnosti, kot »čutnega svetljenja ideje«, skozi umetniško proizvajanje in Hölderlinovi verzji: »Neba sveti prostori (v katerih se spravlja vino življenja in duh junakov...«, ali »... oni, ki nam posojajo ogenj nebeški...« tudi kažejo na pesnikovo vlogo posredovalca med Nebom in zemeljskim.

Ko pa »Boga« umre, se podre ta struktura izjemnosti, toda zaenkrat samo še na področju njihove praktične dejavnosti, kajti pesniki in filozofi, ki so umorili »Boga«, nasprotno od drugih ljudi to vedo; sedaj lahko svobodno manipulirajo z bivačnim ali pa postanejo resni raziskovalci. Izkazujejo se kot svobodni subjekti svoje akcije, nič več kot nekakšni posredniki. Ničče ni nikomur zavezan, nikomur odgovoren in meje manipulacije so samo stvar dogovora, pa še tega se lahko krši, če je v naši moči in v našem interesu.

Če se vprašamo, kaj je danes pesem, vidimo, če prelistamo nekoliko po naših literarnih revijah, po študentskem listu »Tribuna«, predvsem pa če vzamemo v roke knjige edicije OHO, da je to predvsem manipulacija, svobodno povezovanje pojmov ali predstav po nekem sistemu ali brez njega. Torej vidimo, da vsaj čutijo, če že ne priznavajo svoj nepriviligirani, neizjemni položaj nasproti preprostim človeku, saj lahko vsak vsakdanji (ne)smisel postane pesniški artikel. Vse stvari so postale enakovredne, važna je

le njihova prisotnost, važno je, da jih čutimo v svetu; sleherni hierarhična struktura se je podrla. Toda »javnost« tega praktičnega stališča pesnikov noče priznati, hoče nekaj višjega. Ne morejo razumeti, da je največ, kar jim pesniki lahko ponudijo, to, da jih dvignejo na svoj nivo. S tem zadoste tudi Freudovi zahtevi po transformaciji umetnosti, kot sublimacije, v igro. S tem preneha biti pesem orodje v roki katerekoli ideologije, izgubi svoj socialno-razredni pomen in odstopi to področje resnemu (znanstvenemu) razmišljanju o revolucionarni spremembi družbe. Saj navsezadnje ni težko dognati, da je umetniško revolucioniranje družbe neadekvatno, neustrezno, nezmožno dejanskega revolucioniranja sveta, ker se opira predvsem na emocije (največ, kar lahko doseže, je vzburjanje duhov, ki jih potem niti ni mogoče pomiriti), ne pa na trezno, preračunljivo urejanje sveta.

Naj še enkrat poudarim: ko se umetnost transformira v igro, ko preneha služiti ideologiji in ko odstopi prostor resnemu razmišljanju, je opravljena Kulturna Revolucija. V igri smo vsi ljudje Enaki, vsi smo Umetniki, odpravljen je izjemen tržni položaj kulturne dejavnosti, oziroma bi moral biti; kultura mora prenehati biti blago ali pa se mora vdati zakonitostim tržne proizvodnje, kakor knjige (artikli) edicije OHO izdane v samozaložbi.

Ko se »revolucionarna« ambicija in druge, prav tako višje oblike poslanstva umetnosti izkažejo za neresne, abstraktne ko, umetnost stopi v svojo resnico, ki je Igra, zgubi Ideologija svoje emocionalne temelje. Umetnost preneha služiti ideologiji, preneha biti najdaljša roka njene oblasti pa tudi njena opozicija svojo moč uporablja zase, zato, da si sama jemlje svojo svobodo, kakor ji godi. Prav ta okoliščina pa zahteva od ideologije, da svet in svojo vlogo v svetu začne jemati resno, trezno, racionalno, ne več čustveno, aktivistično.

Ko se umetnost odreče hlapčevstvu in s tem izjemnemu tržnemu položaju, postane dosti bližja in privlačnejša preprostim človeku in njegovemu kulturnemu življenju. Ali ni mogoče največji dosežek moderne umetnosti in kulture pravzaprav hopening, saj lahko združuje vse oblike človeške ustvarjalnosti od plesa, petja, kiparstva, drame, itd. v nekakšni ritualni, obredni obliki? Ali ni to tista oblika, v kateri najlažje izpovemo Resnico, v katero smo skozi razvoj posameznih umetniških in kulturnih vrst stopili? Ali mora torej res vsaka občina imeti gledališče itd., če hoče biti kulturna, čeprav ga nihče ne obiskuje ali le redki? Ali ni dovolj, da nam RTV posreduje najboljše dela prav tako kot turistične organizacije stare običaje (n. pr. kravji bal v Bohinju)? Ali nista tisti, ki pozna Shakespeara, in tisti, ki ga ne pozna,

enakovredna, ko ne moreta nič storiti za zmanjšanje vojne v Vietnamu? Kaj more pri tem Shakespear? Vemo, da posnemanje junakov ni obvezno. Vemo, da imamo tisti, ki kaže na vzore in ideale, v mislih predvsem to, kako si bo sam postal. Zato ne moremo zaupati ne vzorom in ne idealom. Zato nas vzori in ideali ne zanimajo, kakor tudi ne umetniški revolt, če se nam predstavlja obenem kot porabno blago (honoriran revolt), ki ga v potu svojega obraza plačujejo naivne delovne množice, ki se verjamejo o socialnem poslanstvu umetnosti. Ker imam tudi jaz sam sebe v prvem planu, ne bom podpiral z odstotki od svoje plače to vzgojno funkcijo umetnosti. Zakaj ne bi smel svoja čustva oblikovati v neposrednih odnosih z ljudmi? Ker bi bila manj ali ker bi bila bolj resnična?

Zato je zame prava umetnost tista neprava umetnost, umetnost kot igra, neposredna, preprosta, naivna in norčava, ki niti ne pomisli na to, da bi razkrivala kakšno resnico, da bi manipulirala z njo, jo nosila na trg itd. Zato so zame umetniki tisti mojstrski in dovški mladinci, ki se našemijo v nekakšne »bloške« smučarje in se igrajo, smučajo, počenjačo norčije, pijejo in pojejo po Kranjski gori, ali ceremonije, ki jih prireajo, kadar odhaja kdo k vojakom, ali ko se našemijo v cigane in si postavijo v vrati šotore in se gredo Cigane. Umetniki so otroci, ki se gredo Poslednjega Apača itd. Umetnik je proletarec Vergine, ki vstane izza mize in začne s kozarcem v roki deklamirati:

»Ko bi bil jaz, oj, cesar, kralj, veljala bi ta postava, da kdor za sladko vince da, povrne mu država ...«

Če sedaj primerjam to umetniško doživljanje sveta mojstranskih in dovških mladincev z umetniško stvaritvijo beograjskega režiserja Žilnika: »Zgodnja dela Karla Maxe in Friderika Engelsa«, potem bi samo še enkrat dal prednost »Ciganskem taboru« in »Bloškim smučarjem« mojstranskih in dovških mladincev. — Zakaj mi Žilnik prikazuje neko mučno situacijo, zakaj mi dopoveduje, da se je v igro in spolnostjo ne da premagati, čeprav se da v njej živeti? Da bi me vznemiril, angažiral? Če me ne vznemiri in angažira neko dejansko stanje, kako naj me potem neka posredovana situacija? Toliko manj me more, če se skozi celoten film ponavlja isto (seks, igra, fraze, delo) v različnih variantah. Najbrž je želel, da bi plačal 400 starih dinarjev vstopnine. In zgodilo se je.

Zato je potrebno dosledno vztrajati na poti kulturne revolucije in dati vse priznanje mojstranskim in dovškim mladincem za njihovo umetniško ustvarjalnost.

Božidar Lakota

LAKOTA IN REVOLUCIJA

Lakota v Tretjem svetu je posebno po drugi svetovni vojni postala za razviti svet obče sprejeto dejstvo, nad katerim si nihče več ne beli glave. Lakota, ki vsak dan pobija sto in sto tisoče Indijcev, Afričanov ali Indijancev v Latinski Ameriki, nas, razvitih ne zadeva. Ker je naš odnos predvsem odsev naše neosveščene človeške notranjosti, bi bilo priporočljivo najmanj to, da bi vsak prebivalec razvitega sveta vsaj približno vedel, kaj se dogaja že dolga leta v Tretjem svetu in kakšna je pri tej vsečloveški tragediji njegova krivda. Zato bi najtopleje priporočil, da tisti, ki je že prišel brati ta članek, pri branju kljub dolžini vztraja do konca in da o stvari začne premišljevati.

LAKOTA IN PODHRANJENOST

Med slabo hranjene ljudi prištevamo tiste, ki na dan nimajo na voljo 80 gramov proteinov in 500 kalorij, kar je količina, ki je človeku potrebna za povprečno delovanje. V današnji situaciji moramo žal ugotoviti, da 90 odstotkov od 1,8 milijarde prebivalcev Tretjega sveta nimajo te sreče, da bi lahko zaužili najmanjšo optimalno količino kalorij in proteinov. Zraven tega je 30 odstotkov prebivalcev Tretjega sveta obsojenih na smrt od lakote, ker nimajo 20 gramov proteinov in 1000 kalorij, ki so eksistenčni minimum.

Od 60 milijonov ljudi, ki vsako leto umro na svetu, jih 10 milijonov umre zaradi lakote, 20 milijonov pa zaradi bolezni, ki so posledica ali pa v zvezi s podhranjenostjo. Teh 40 milijonov mrtvih, ki si jih razviti svet lahko pripne kot medaljo, predstavlja skupno število človeških žrtev, ki jih je zahtevala v petih letih druga svetovna vojna (Hirošima, Auschwitz).

LAČNA PODROČJA

Prebivalec Latinske Amerike danes dobi manj kalorij kot pred 10 leti. Če so velike suše, ki od časa do časa prizadenejo obširna področja Latinske Amerike, izjema, je vsesplošna podhranjenost njenega prebivalstva kar pravilo. Samo v Mehiki, ki se šteje med najrazvitejše latinskoameriške države, je med njenimi 45 milijoni prebivalcev 12 milijonov najrevnejših kmetov, ki so zaradi nizkih dohodkov obsojeni na lakoto. V Afriki suša prizadene predvsem oba skrajna predela, južnega zaradi velikih suš, severnega (Alžir, Dolina Nil) pa predvsem zaradi velike ekspanzije prebivalstva. Da pa lakota ne prizanaša Centralni Afriki, je najboljši primer v zadnjem času Biafra. Klasični deželi lakote sta Indija in Laos. Predvsem Indija živi zaradi svojega ogromnega prirastka v stalnem strahu pred katastrofalno lakoto.

Od 50 dežel Tretjega sveta jih danes samo deset proizvaja toliko hrane, da lahko zadostijo svojim potrebam, ostalih 40 pa mora hrano uvažati. V zadnjem desetletju se je uvoz živeža v Latinski Ameriki povečal za 36, v Afriki za 30 in v deželah Daljnega vzhoda kar za 60 odstotkov. Da se razmerje med razpoložljivo količino hrane in številom prebivalstva ne vzdržno slabša, nam prikazuje podatek, da se prebivalstvo več s hitrostjo 2,4 odstotka, proizvodnja hrane pa le za 1,6. Čeprav se situacija v zadnjih letih nekoliko boljša, se vendar jasno kaže tendenca, da produktivnost poljedelstva ostane na sedanji stopnji, kar bo nujno imelo za posledico, da se bo količina doma proizvedene hrane na prebivalca še nadalje zmanjševala in bo Tretji svet vedno bolj odvisen od pomoči razvitega sveta.

KAPITALIZEM STRADA TRETJI SVET

Na drugi strani razviti svet z izpopolnjevanjem svoje poljedelske tehnike vedno bolj veča prepad med seboj in Tretjim svetom. Da je poglobljanje tega prepada v njegovem interesu in tudi njegov namen, bomo videli pozneje. Ta razvoj je pripeljal do tega, da je donos katerekoli kulture v razvitem svetu še enkrat večji od donosa v Tretjem svetu. S tega vidika je razumljivo, da ZDA obvladajo svetovni trg pšenice s 14, koruze s 45 in

mesa z 20 odstotki. 30 dežel razvitega sveta proizvaja 60 odstotkov svetovne proizvodnje žitaric in 80 odstotkov svetovne proizvodnje proteinov. Razvite dežele v deželah Tretjega sveta sicer pospešujejo poljedelstvo, vendar le tistih kultur, ki so zanimive za tržišče razvitih dežel (čaj, kava, kakao). V interesu razvitih dežel je, da čim dalj časa in tem popolneje obvladajo svetovni trg.

S tega vidika je razumljivo, zakaj se kapitalizem v Tretjem svetu krčevito oklepa arhaičnih struktur, ki so silno močne ravno v poljedelstvu in so za kapitalizem dobrodošel dejavnik, s katerim hromijo razvoj poljedelstva v nerazvitih deželah.

Glavni proizvajalci žita so danes po vrstnem redu ZSSR, ZDA, Kitajska in Kanada. Zanimivo je, da so glavni izvozniki žita ravno kapitalistične dežele ZDA,

Kanada in Avstralija, ki teže seveda za tem, da bi svoje blago prodale po najvišji mogoči ceni. Tretji svet, čigar deficit v hrani postaja iz že navedenih vzrokov vsako leto večji, je primoran krivovati čedalje več žita na svetovnem trgu, ki ga monopolno obvladajo velesile, ki po svoje prikrojujejo cene. Lani, julija 1968 je pet glavnih proizvajalcev žita podpisalo sporazum, po katerem se je najnižja cena žita povečala za 13 odstotkov. Te dobičke bo letos spet plačalo nekaj stotisočev ljudi v Tretjem svetu, ki jih bo pobrala lakota.

S tem, da imajo v rokah usode sto in sto milijonov ljudi, predvsem ZDA uveljavljajo v Tretjem svetu z gangsterskim izsiljevanjem svoj politični vpliv. Razvite dežele sicer v Tretjem svetu zavirajo proizvodnjo žitaric, intenzifikacijo pridelave riža in drugih hranilnih kultur, močno

pa pospešujejo proizvodnjo tropskih kultur. Ker kapitalizem suvereno obvlada svetovni trg, določa tudi nizke odkupne cene teh tropskih suvorin, ker je le tako zagotovljen dobiček. Že tako skromne devize, ki jih nerazvita dežela dobi za svoj izvoz, mora porabiti skoraj izključno za nakup hrane, katere cene se večajo in tudi potrebna količina hrane se v Tretjem svetu z večanjem prebivalstva večja. To je danes tisti začarani krog, ki na eni strani polni žep s dolarji, na drugi pa najhladnokrvneje milijone človeških bitij žroča lakoti in smrti.

KARITAS IN FAO

Kapitalistični svet, ki s svojo brezobzirno ekspanzijo vsak dan katastrofalno

OSKAR DOLENC (fotografija SOLT)

slabša položaj v Tretjem svetu, za rešitev problema predlaga le dvoje: dobrodelno pomoč in delovanje FAO.

Dobrodelna pomoč, ki se predvsem v zadnjem času v obliki najrazličnejših verskih in laičnih organizacij krepi predvsem na Zahodu, je le odsev porajanja slabe vesti, čedalje bolj vznemirja človeka v razvitem svetu. Ta slaba vest se poraja ob vse strašnejših poročilih, ki prihajajo iz Tretjega sveta. Res je, da je Tretjemu svetu v borbi proti genocidu vsaka pomoč silno potrebna, vendar le s pogojem, da obenem razblinimo ljudem vse iluzije o dejanski učinkovitosti take pomoči Tretjemu svetu, ki zaleže ob vsej kompleksnosti Tretjega sveta manj kot kaplja v ocean.

Posebna oblika pomoči Tretjemu svetu je tudi razdeljevanje poljedelskih viškov razvitih dežel. Toda tudi to darovanje hrane, ki je svetovni trg ne more absorbirati, je le polovičarska in še zdaleč ne zadostna pomoč. Tovrstna pomoč ZDA je leta 1961 znašala 38 milijonov ton žita, v letu 1967 pa je padla na pičlih 17 milijonov ton. V času velike lakote v Indiji v letih 1967-68 so ZDA Indiji blagohotno darovale 3 milijone ton žita, čeprav bi Indija letno potrebovala v borbi proti lakoti 33 milijonov ton žita.

Tudi politika FAO se je izkazala za neučinkovito, ker ni poskušala problema lakote najprej odpraviti s pošiljkami hrane v Tretji svet, ampak je pričela investirati dolgoročne razvojne projekte, ki naj bi v nekaj letih ali pa desetletjih dvignili produktivnost kmetijstva Tretjega sveta za tako stopnjo, da bi se lahko Tretji svet večinoma prehranjeval sam. Ker tudi FAO zelo močno obvladajo ZDA, imajo pri teh projektih očitno prednost dežele, ki imajo z ZDA »prijateljske odnose«. Tako so v zadnjih letih od FAO dobile največ Formoza, Južna Koreja, Kolumbija itd.

Sam proračun FAO, ki znaša letno 60 milijonov dolarjev, gre največ za vzdrževanje velikega birokratskega aparata. Ko že govorimo o denarju, naj ne pozabimo omeniti, da so v zadnjem letu svetovni izdatki za oboroževanje narasli na 40 milijard dolarjev. V letu 1967 so ZDA, voditelj tim. »Svobodnega sveta«, v Vietnamu zapravile 30 milijard dolarjev. V tej avanturi stane vsak ubit pripadnik Vietkonga blagajno ZDA 320.000 dolarjev.

Le če poznamo te podatke, se nam vprašanje lakote in Tretjega sveta pokaže v pravi luči. Če pustimo ob strani vse druge primere, naj omenim le to, da bi lahko z letno vsoto 6,5 milijarde dolarjev proizvedli na svetu koliko umetnih gnojil, ki bi Tretjemu svetu koristila toliko, da se količina v Tretjemu svetu proizvedene hrane ne bi manjšala.

LAŽNI OPTIMIZEM

Zločin kapitalizma, ki v borbi za dobičkom že desetletja in stoletja dolgo izkorišča Tretji svet, postaja vsak dan jasnejši. FAO predvideva, da bo deficit Tretjega sveta v hrani v letu 1980 dosegel letno vsoto 8 milijard dolarjev. Če se bo rast števila prebivalcev nadaljevala v sedanjem tempu in če razviti svet ne bo ukrenil ničesar, bo v letu 1980 v Tretjem svetu manjkalo 150 milijonov ton hrane, kar bo znak za vsesplošno lakoto. Nekateri avtorji zagovarjajo mnenje, da bo do takrat pri voditeljih razvitih svetov zmagal občutek krivde in da bodo začele razvite dežele avtomatično velikodušno pomagati lačnemu svetu.

Važen faktor, ki bi pomagal premagati na svetu lakoto, bi bil po mnenju mnogih tudi vsesplošni napredek tehnike tudi v poljedelstvu. Pri tem pa ti ljudje pozabljajo na dejstvo, da narodi Tretjega sveta ne bodo v enem ali dveh letih preskočili celih stoletij zgodovine in iz srednjeveškega načina obdelovanja zemlje prišli na najmoderneje metode, ki šele bodo izumljene. Pozabljajo tudi na to, da industrija danes ne proizvaja novih strojev iz nekega čistega nagnjenja, da bi pomagal sočloveku, ampak zato, ker pri stvari išče dobiček. Zato je tudi malo verjetno, da so na obzorju ravno v tehniki neke neke revolucionarne iznajdbe, ki bodo same po sebi uničile nepravilne odnose v današnjem svetu.

Tudi umetna hrana ne bo prodrla v Tretji svet, ker bo le s težavo uspela premagati zgodovinsko zaostalost in z njo zvezane predsodke, kar se je predvsem zgovorno pokazalo pri uvajanju kontrole rojstev, za katero lahko rečemo, da je v Tretjem svetu popolnoma odpovedala.

DOBRO HRANJENI EGOISTI IN K LAKOTI PRISILJENI

Vsa navedena dejstva so nevzdržna. Najbolj žalostno od vsega tega je dejstvo, da moramo vztrajati zaradi dosedanjih izkušenj pri trditvi, da se vlade razvitih držav tudi v prihodnosti ne bodo

pokazale kaj prida pripravljene, da z radikalno akcijo začno uresničevati zamisel o popolni odpravi lakote s sveta.

Dežele Tretjega sveta vedo, da se na evropske socialistične dežele ne morejo zanašati, če one same ne bodo storile prvega koraka. Nove generacije v socialističnih deželah so že pozabile, kako so po revoluciji hitele z industrijsko izgradnjo, da bi premostile prepad med razvitimi sosedmi in seboj. Danes socialistične družbe malo mislijo na Tretji svet, ampak si raje vedno znova in znova belijo glavo s tem, kako bi čim hitreje dosegle konkurenčnost na svetovnem trgu in dosegle tudi v osebnem standardu svoje zahodne kapitalistične vzornike. Ti cilji pa so precej daleč od ciljev, ki jih ima kak egiptovski felaf ali pa južnoameriški campesino. Za kapitalizem pa tako vsi vemo, da se nikoli ni deklariral za človekoljuben družbeni red.

Komunikacijska sredstva v razvitem svetu, ki so v rokah oblasti, dajejo prebivalcu razvitih svetov o Tretjem svetu vsiljeno negativno podobo, bodisi prikriti razizem, večvrstni kompleks ali pa varni občutek neke paternalistične dobrodelnosti. Ta manipulacija je kapitalizmu neobhodno potrebna za nadaljnjo ohranitev obstoječega stanja v svetu. Ob vsem tem pa razviti svet v svoji kratkovidnosti pozablja, kakšno jamo si koplje sam in kaj se iz te situacije okoli leta 1980 utegne izcimiti: prave eksplozije prebivalstva, krvave vojne. Egoist še nikoli ni imel večjega vzroka, da bi bil radodaren.

Mirno sožitje zakona dobička in zakona lakote je največji škandal našega stoletja. Koliko srečanji so imeli ministri dežel Evropske gospodarske skupnosti, da bi odločili o nadaljnji usodi »poljedelske nadprodukcije« predvsem mleka, masla itd. Nikoli ni bila obravnavana možnost, da bi ta višek usmerili v Tretji svet. 63 milijonov ton najrazličnejših semen oljnih rastlin, kolikor se jih proizvede na svetu, bi lahko dalo Tretjemu svetu 40 milijonov najrazličnejših proteinskih živil, vendar menijo ZDA in Kanada, da je ta semena bolje uporabiti za gnojilo ali hrano za živino. Del te živine se hrani tudi z moko devetih milijonov ton posušenih rib, ki so bile nalovljene na perujskih obalah, morda le nekaj kilometrov od tam, kjer Indijanci v Andih umirajo od lakote in bi jim ena sama posušena riba lahko rešila življenje. Od 6 milijonov živil, ki so izdelana na osnovi posnetega mleka gre kar 4 milijone ton za hrano živini, ne pa dojenčkom po celem svetu, ki umirajo zaradi podhranjenosti.

V Kolumbiji vsak dan zaradi podhranjenosti umre sto otrok, ki še niso stari eno leto. Enako v Guatemali, v Braziliji se ta številka povzpne na 1300. Po besedah nekega perujskega škofa je ta obup privedel že tako daleč, da so matere v nekem obdobju suše same morale svoje otroke, da bi jim prihranile trpljenje. Umrljivost otrok v Tretjem svetu je v primerjavi z razvitimi deželami 4 do 6 krat večja. Še huji in zgovornejši je prikaz umrljivosti odraslih zaradi podhranjenosti. V Kolumbiji od 1000 prebivalcev 45 prebivalcev umre zaradi podhranjenosti, medtem ko v ZDA komaj eden.

Važno primerjavo nam dajo tudi podatki o povprečni življenjski dolgoti v obeh ekstremih. Medtem ko se je življenjska meja v razvitem svetu posebno v zadnjih desetletjih močno pomaknila navzgor tja do 74 let, znaša povprečna življenjska dolžina v Tretjem svetu od 30 do največ 40 let. Vidimo, da prebivalec Tretjega sveta živi polovico manj kot prebivalec razvite družbe, in sicer predvsem zato, ker je lačen.

V današnjem trenutku zgodovine najrazličnejši imperializmi, ki pa jih vse vodi in daleč prekaša ameriški imperializem, z lakoto umore vsako leto v svetu 40 milijonov ljudi, ki jih najbrezobzirneje ropajo in izkoriščajo. Ta hladna vojna je morda še slabša od vročega nasilja, ko se skuša imperializem ustolčiti s pomočjo političnih umorov, mučenj in preganjanj, pri katerih pa često naleti na moč, ki se vsemu temu hrabro postavi v bran. Edini odgovor imperialističnemu nasilju, bodisi oboroženemu ali hladnemu v Tretjem svetu, bi morala biti brezkompromisna revolucionarna borba, kajti le organizirana revolucionarna borba je zmogla dokončno zrušiti kapitalizem in neoimperializem. Samo pravi revolucionarji se bodo lahko uspešno borili tudi proti vsem od imperialistov postavljenim lukam, ki v deželah Tretjega sveta vzdržujejo imperialistom hlapčevsko pokorne vlade, ki jih imperialisti nagrajujejo z drobtinami, ki padajo od njihove bogate oblozene mize. Šele takrat, ko bodo narodi Afrike, Azije in Latinske Amerike premagali te vladajoče klike, bodo lahko stopili k spreminjanju zastarelih družbenih struktur in jih zamenjali z novimi.

Samo trda pot, ki jo je ubral Che Guevara, bo lahko narode Tretjega sveta nekoč rešila jarma imperializem, celemu svetu pa prihranila kakšno večjo katastrofo, ki bi nastopila, če se vprašanje lakote v Tretjem svetu ne bi začelo v najkrajšem času zadovoljivo reševati. Ko bodo narodi

Tretjega sveta spoznali, da je bolje umreti v boju s puško v roki, kot pa umreti od lakote, bo konec imperializma blizu.

Nihče ne zanika, da bo tovrstno osveščanje Tretjega sveta dolgotrajno in težko, toda to osveščanje je neobhodno potrebno in zgodovinska nujnost. »Upori lakote«, ki so se že pokazali v mnogih deželah Tretjega sveta, se bodo v bližnji prihodnosti še razširili na nova in nova področja, nastali bodo novi Vietnam. Lačni si bodo z orožjem v roki priborili pravico do človeku dostojnega življenja na

tem svetu.

Kaj bomo storili mi? Bomo še naprej samo ob strani gledali, ali lahko že danes storimo kaj?

Po Tricontentalu, glasilo Organizacije solidarnosti narodov Afrike, Azije in Latinske Amerike, št. 10., februar 1969, priredil m. s.

NEKAJ MISLI O NARODNI OBRAMBI IN ŠTUDENTIH

Po lanskoletnih češkoslovaških dogodkih smo se končno tudi pri nas energičneje lotili urejanja vsesplošnih načelnih problemov vojaške in vseljudske obrambe proti morebitnemu napadalcu. Sprejeli smo novi zakon o narodni obrambi, ki je nov korak v uresničevanju temeljnih socialističnih zasnov naše družbe. Ko bi prišlo do oborožene agresije, napadalec naših narodov prav gotovo ne bi našel nepravilnih.

Ob tem vsesplošnem napredku in vsesplošni aktivizaciji najnaprednejših družbenih sil za brezkompromisno obrambo naše domovine in našega sistema delavskega samoupravljanja se mi poraja vedno znova vprašanje, kako smo tudi pri nas na univerzi uspeli s temi naprednimi tendencami stopiti v korak in kako smo uspeli predvsem naše delo pri predvojaški vzgoji prilagoditi novim družbenim zahtevam in novim pogojem, ki jih prinaša s seboj novi zakon o narodni obrambi.

Kot daleč najvažnejše dejstvo pri obravnavanju vloge naše študentske mladine pri vsesplošni obrambi naše domovine bi bilo predvsem važno poudariti izredno slabo fizično pripravljenost, katera je razvidna iz mnogih raziskav, ki so jih med študenti opravile najrazličnejše zdravstvene organizacije. Kdor je seznanjen s tem poraznim stanjem, se mora nujno spontano resno vprašati, kaj študentu pomaga vse teoretično podkovanost, ki jo prejme v okviru predavanj predvojaške vzgoje, ko pa je popolnoma razvidno, da mu njegova fizična sposobnost ne dovoljuje in ne omogoča, da bi se polnovredno in aktivno vključil v

vesplošni ljudski odpor v primeru agresije.

Študentje se že dolga leta zamenjajo bori, da bi nam ustrezni organi dodelili sredstva, s katerimi bi se dalo financirati gradnjo športnih objektov, ki bi jih izključno uporabljali študentje. Ker se ta problem vleče že dolga leta, bi kazalo pripomniti, da se mora vsak študent zavedati, da leta tečejo in da njegova fizična kondicija, ki bi morala biti vsak trenutek zaradi možnosti agresije na višku, ne bo rasla sama od sebe, temveč mora pri vsem tem tudi sam pokazati interes. Vsak študent bi se moral zavedati, da se tudi po gradnji zahtevanih objektov stanje samo od sebe ne bi popravilo, ampak da bi morali študentje sami od sebe pokazati zanimanje in voljo, da si z redno vajo krepe telo in telesne organe. Zal moramo enodušno ugotoviti, da tega spontanega zanimanja pri študentih še ni opaziti.

Zato vidim eno velikih nalog, ki bi jih morala v sedanjem trenutku predvojaška vzgoja opraviti na visokošolskih zavodih v tem, da bi v študentih vzbudila zanimanje in jim razložiti in otipljivo predložila vso potrebnost stalne telesne pripravljenosti. Ko bodo študentje v sebi začutili to veliko odgovornost, ki jo imajo pred seboj in pred ostalo družbo, lahko v primeru agresije upravičeno pričakujemo, da bodo ravno študentje tisti, ki se bodo v prvih vrstah z roko v roki s kmeti in drugimi naprednimi ljudmi naše družbe z vsem srcem borili za naš sistem delavskega samoupravljanja in za pridobitve naše socialistične družbe.

Milan Smolej

naslov ni
važen

Približno ob pol enih je stopil na tla in vse je bilo v barvah. Nobeden od njegovih prijateljev mu ni verjel, da so njegova tla barvasta, toda nikoli se ni razburjal razen enkrat, ko mu je nekdo začel znanstveno utemeljevati, da je nemogoče, da pridejo barve že ob pol enih.

Prišel je s svojo običajno proceduro, s štetjem vseh ravnih ploskev, ki jih je začutil v svoji bližini. Danes ga sploh niso več jezile okrogle stvari, ki so bile ponavadi pogoj za njegov nemir. Hodil je po pločniku, ljudje so se premikali mimo njega brez šuma, izogibal se je počenih delov pločnika, odprl vrata in vstopil.

Znašel se je v dolgem hodniku, stikal je po praznih in temnih sobah in v stranišču napisal na zid: v začetku je bila beseda in beseda je bila pri bogu in bog je bil beseda.

Ko je končal, se je oglasila glasba, odprla so se velika vrata, možakar v livrirani obleki ga je vijudno pozdravil, mu pomagal sleči plašč. Poklepetala sta o vremenu, nogometu, o učlovečenju boga v Jezusu in nekaj malega o cerkvi sv. Klementa v Ohridu.

On: Ali sta že prišla?

Vratar: Mislim, da bosta vsak čas tu.

On: Hvala lepa.

Veter se je lepil na pesek, oblaki so popolnoma utihnili, nekdo je izključil elektriko iz sonca, ustavil se je razpad v ribjih trebuhih, cela stvar je bila na prvi pogled blazno zaješana.

Potem sta priplavala v ogromnih otroških koračkih, z mornarskima čepicama na glavah in z roko v roki. Bila sta popolnoma naga in manjšemu se je mozolj na zadnjici svetil in sekal njun zamolklo hitajoči se smeh. Počasi sta sedla na dve gladki skali. Večji si je obul nogavice in začela sta si namakati noge v zeleno vodo. Manjši je bil nekajkrat tako igriv, da je z nožnim palcem zmočil ogromna bedra večjega.

»Odpri oči in zapri gobec, da dobim boljši tek in se zadavim,« reče manjši.

»Odpri oči, da zabobniijo veke in se odlepijo lasje, odprite oči, da vam razpadejo zobje in vam zginejo koža,« mu odgovori dolgi.

»Mislim, da te ne bo motilo, če požrem školjke, naredim kozolec in zarigam na trobento, kajti kadar zaslišim glas trobente apriori pokličem gasilce, grem na pošto in si izposodim koso, da bi pokosil trave do poslednje vonjave, dišne mali.

»Pojdi, toda bog ne da, da bi stopil na črto, ki je razkrala plažo od začetka do konca. Bog naj ti podari svetlobo, stopi mimogrede v buffet, kupi mi skatlico rastlinja, skopaj se v rosi na kozarcih, potrgaj vse koščice s prstancem, potem pa se vrni, želim si partijo ajncar, mu odgovori med glasbo večji in posadi malega med pločevino.

Ko je mali odpeketal, je začel junaka boleti zob. Ves nejevoljen je počasi vstal, si nekaj zapisal in odšel proti izhodu. Stranje, izhoda sploh ni bilo več, bila so samo vrata in še ta na debelo obložena z usnjem. Najprej je pomislil, da bi vrata razbil, toda čutil je, da če bi vrata razbil, bi postal stalno nezadovoljen sam s seboj, večen nergač, skratka, postal bi normalen normalko. Odšel je v enega izmed hodnikov. Na poti je srečaval vse polno beračev (bil je tudi berač s citrami), nekje ob strani je nek moški

(Nadaljevanje s 5. strani)

čen. Razvezal mi je vrv zaobljube od pasu in se sam zadržnil okrog mene. Drug za drugim so se pari izgubljali za sode, odkoder so prihajali vzdihljaji. So di del'sospiri! Med prvimi sem pogrešil njega, ki so mu rekli Karmen. Midva z mojim kerubom sva prišla do dna majolki in vzajemni radovednosti kar poleg sultana, ki je zasmrčal. Nazadnje je mačica zdrsnila od mene. Brž sem se prepasal in zapustil safanovo areno. Neslo me je proti samostanu. Petelin so se že oglašali in ptiči so nevidni obnovevali v visokih krošnjah kostanjev. Pred svitom sem planil v sobo in k oknu; z one strani vrta, skozi meglo, se je svetilo okno očeta Pafnucija...

V globoki ponižnosti in z zbranim obrazom je zjutraj oče Pafnucij stopil v cerkev med zbor redovnih bratov.

»Reši me, Gospod, večne smrti...« je pobožal njegov glas spokojne svede bele cerkve.

»Zatrepetal sem in bojim se,« sem odpeval v zboru. »Preiskava pride in prihodnja jeza...« Moj prvi miserere! Stopil sem se v njegovo spokojnost, da so se mi od ganotja zarosile oči.

»Če nas boš sodil po naših grehih, Gospod, Gospod, kdo bo vstal?« je odpel predstojnik. Ta dan nisem zapustil cerkve.

Preden je potekla moja doba, je bil oče Karmen potrjen za opata. Danes sem prokurator samostana ter imam platno in škarje njegove ekonomije. Eden od misterijev našega reda je samostanska vinska klet, kjer nas ponoči vidi samo On. Dva sva, ki sva spoznala smisel razodetja, zato sva edina vredna, da nama odpušča bog, ki je nad nami. Najini okni svetita drugim bratom.

ravnočkar rezel vrat svojemu še nedonošenemu sinu ali hčerki. Duhovnik mu je prinesel resnično krasen naslanjač, toda ni se hotel usesti, ker je v istem hipu zagledal v poltemnem kotu žensko z lepimi oblinami. Stopil je k njej in jo s poljubi na ušesa razrajal. Ukazal ji je, naj si obleče nogavice, kiklo, tessen pulover in si razpusti lase. Posadil jo je v naslanjač, ji prekrizal noge, da so se videla bedra, stopil cca pet metrov vstran in začel v divjem tempu onanirati. Tik pred zdajci je nastavil lonček, ga napolnil do roba, vtaknil v peč, spekel neznanske količine belega kruha in ga med ovacijami metal med ljudmi. Eden izmed hlebcev je sicer poškodoval mikrofona, da je začel presunljivo žvižgati, toda to ga sploh ni motilo.

Zavedal se je, da bi lahko srečal še kakšnega svojega prijatelja, vedel je, da bi lahko rodil, lahko bi imel pederastično avanturico, lahko bi slikal in delal filme, lahko bi napisal roman in dramo, imel je možnost postati eskim, marksist ali kartuzianec itd.

Toda ura se je bližala osmi, počasi je vstal, odšel na univerzo in poslušal predavanje o vplivu Sahare na mizarske cehe v devetem stoletju.

442 FERDINAND
MIKLAVC 442

pa je

ne podajo ti

roke

pomenljivo jo dajo

v žep

nežno da ne boli

frncejo kuglico

na levo

da ne bo dežja

trudijo se s papirjem

da bi kaj

frlelo po zraku

da bi le kaj frlelo po zraku

lahko se svet spet

dela večer

lahko vse postaja hla

lahko papirnati ptički pojo

zahoče se ti ljubljena

z deklico od katere si obseden

CUUJ KAAJ PTIC GOOLCII

čuuu kaaj ptič goolcii

bi ob klavirju

zapela teta malči

ti pride na pamet

in takrat te lahko

vidijo

in rečejo

spet je nor

pa je

dan noč in
DAN

je še

teman

ni je

zato moram sam

nekako stlačiti ta čas

podnevi se umakne

butniti moraš z

glavo ob zemljo

butneš in ukvarjaš se

z njo

treba je

dvakrat jesti

pa je večer

in lahko spet zaripneš

in se ti roke tresejo

in je spet noč

o obri

nič več ne veš

brcaš in vzdihuješ

temne lase ima

vrtili vrtili

dvakrat po petkrat

krc po prstih

o deset prstov

zbuđiš se

vse je mehko

poten si

čakaš jutra

sokravica

poslušaj sokravica
en pramen je dober
ljubila se bova

pisanih kamenčkov tam
na oni strani
je kar preveč
lej sokravica
že

igra svetlobe

na golem boku

je skala

lej

že

poljub na jošek

gora

a

kmalu krč v prsa

kri ne napihne balona

ker komu naj dam balon

čič

v trenutku

brezčasja

je roka

na dočki

usta pa

pod

njenim ušesom

in je

kot da bi zatrepetale

vse device

bog jim daj dobro spanje

balada
vozel v preprogi
in
ahmed je sam

prišlo je
pet
arnavtov
v naš svet

balada

šli so arnavtje
in srečali deklico
v širnem gozdu
to je psem
ki se kar nadaljuje
v naslednjo da

vozel v preprogi

stari gospod neha
tako glasno sopsti
ker lahko izbruhne
upor
to
a

Ahmed je sam

prišlo je
pet
arnavtov
v naš svet
če jih kaj vprašaš
rečejo samo
bledu se bomo
izognili
ker ahmeda ne maramo

442 TOMAŽ KRALJ 442

zatočišča
crepex

postavlja se vprašanje je rekel Plemeniti KAJ JE S KLJUČEM S KLJUČEM ni nič je rekel Flaubert zakaj misliš da S KLJUČEM ni nič je hotel vedeti Plemeniti to ni važno je rekel Flaubert in odšel namenil se je proti Mestu kamor je kmalu prišel potem se je odločil da se bo po Mestu še malo sprehodil in mogoče še koga srečal no srečal je Bibbo čeprav ne tako kmalu kakor je pričakoval pa to niti ni bilo ta

ko pomembno bistveno je bilo da jo je sploh srečal Bibe že dolgo časa ni videl in zdela se mu je dokaj spremenjena posebno so mu padle v oči copate Borova za vaše podplate Borovo copate je rekla Biba ko ga je zagledala Flaubert je bil rahlo začuden nad tem pozdravom potem pa jo je vprašal če ve KAJ JE S KLJUČEM Biba je rekla da seveda ve da je KLJUČ v zvezi z Borovo copatami in njihovimi podplati Flaubert je rekel da ne Biba pa je rekla da ne ne ampak neeeeeeee vendar pa Flaubert ni hotel razumeti rekel je da je to popolnoma brez poante Biba pa je rekla da ni ampak da on tega ne razume bile so ravno počitnice pod milim nebom in Flaubert sploh ni vedel kaj bi počenjal zato se je odločil da si sposodi dežnik najprej ni vedel kje bi si ga potem pa se je spomnil na Oliverja odšel je k njemu pa ga ni bilo doma tako da je Flaubert ostal brez dežnika to ga je zelo potrla in odločil se je da bo naslednjih štirideset let blodno hodil po Mestu in si mislil da dežuje pravzaprav je bilo to edino kar mu je še preostalo ko je ravno tako hodil po Mestu in si predstavljal da dežuje je kakor nalašč srečal Oliverja pozdravljen Oliver je rekel Flaubert pozdravljen Flaubert je rekel Oliver potem pa je Flaubert izbruhnil če ne veš KAJ JE S KLJUČEM pojdi k vragu Oliver je vedel narobe kar pomeni da ni vedel ker je rekel da je KLJUČ če poješ summertime an' de livin' is easy Flaubert pa si tega ni posebno gnal k srcu prijazno se je poslovil in odšel Flaubert je bil nad tem dejanjem dokaj presenečen tako da sploh ni vedel kaj bi naredil potem pa se je spomnil da pravzaprav sploh še nikoli ni hodil po Mestu in tudi ni mogel srečati Bibe za katero je mislil da jo je že srečal domislil se je da mogoče ne bi bilo slabo če bi zamujeno poskusil nadoknaditi odločil se je da bo poskušal in si pri tem pomagal z železnico BUK BUK je rekel Bukec in pridrl k Flaubertu kaj si rekel je vprašal Flaubert BUK BUK je Bukec ponovno buknil BUK BUK Flaubert je nemo stal Bukec pa se je zdela da mogoče ni bil dovolj jasn zato je še nekajkrat buknil kar tako za vsak slučaj BUK BUK zakaj si tako čredniški ga je končno vprašal Flaubert nič kar tako je rekel Bukec nič kar tako BUK BUK Mojzes Kir Tezej in Romul ne bi mogli doseči da bi ljudstvo dlje časa upoštevalo njihovo ureditev

ko bi bili brez orožja kakor se je za naših dni prime-rilo bratu Geralomu Savonaroli ki je s svojimi no-vimi zakoni vred propadel ko je množica začela zgubljati vero vanj sredstev s pomočjo katerih bi lahko podprl trdnost tistih ki so verjeli in prisilil k veri vse nejeverneže pa ni imel na voljo (Machia-avelli) potem se je Flaubert domislil da je Bukca vi-del na pokopališču ko je pokopaval sončni zaklad vprašal ga je kaj pokopava pa mu je odgovoril da sončni zaklad ko je Flaubert hotel vedeti kaj je to sončni zaklad je Bukec le buknil in pogovor je bil zanj končan BUK BUK in že ga ni bilo več njegov BUK BUK je res sila imeniten ampak Flaubert si z njim nekako ni znal pomagati časi se spreminjajo je rekel Kitajski papagaj zato je treba napisati epitaf Flaubert je rekel seveda napisati je treba epitaf hi-tro je rekel Kitajski papagaj kar se le da hitro je do-dal Flaubert takoj zdaj je rekel Kitajski papagaj in odfrlel čez nekaj trenutkov se je vrnil z epitafom časi se spreminjajo in upam da ste na mojem pogrebu uživali in se zabavali se nacejali z viskijem in pod-ri kakšno prijetno punčaro vse skupaj je je dan živ-ljenja in kaj potem pravite nič (O) imate popolnoma prav ali znate plavati ne no nikar se ne vznemirjajte se boste že še naučili to naj vas sploh ne skrbi saj je na svetu še toliko drugih zanimivih reči mačke z ze-lenim prelivom se plazijo po ulicah in iščejo hrane ljudje z napihnjenimi trebui in posušenimi udi sto-jijo v vrsti in čakajo klapouhi psi laziyo okrog in šči-jejo ne moti jih če je to vogal hiše v kateri stanuje Kitajski papagaj nekonvencionalno pravi Plemeniti ko vidi enega izmed baby-eatin' Americans ko požira otroka nekonvencionalno in je res navdušen kar je res je res zakaj pa mu ugovarja Parmenides veliko bolj nekonvencionalna sta Hegel in Siva Siva je limel hrani se s spomini mu oporeka Plemeniti pa tudi He-gel je nor samo pogled ga s kakšno nostalgijo se ozi-ra v dobe svojih dedov nikoli ne veš pravi stric Al-bert in gleda v trenutke trepetajoče luči ki se pribli-žuje in oddaljuje to se mi zdi naravnost idiotsko za-viha si ovratnik se namrdne in gre čisto preprosto gre s tem seveda problem noči ni rešen in otrok noči se rodi čeprav si je Nedoumljivo zadalo nalogo da ne bo nikoli zares izpolnjeno Suzanne s samurajskim na-smehom se rešuje na travnik to je edini kraj kamor se lahko še rešuje vseeno pa je obsojena na diago-nalno pot po njej mora hoditi gor in dol in nabirati jesenske cvetlice pomladi salame in mlade kobilice

vse je nedoločeno in Suzanne se izgublja med lapuho-vimi listi potem gre (naredi se neumno) in razume vse Pabla Picassoja zen integrale godalne kvartete smetanove torte eksistencialistično filozofijo akvin-skega buldoga the Cream Herodota in pop art i told you when i came i was a stranger (Cohen) potem hodi po cestah in sprašuje ALI IMA KDO KAJ DO-DATI (ZA DODATEK) ampak nihče nima potem se vrača v nedeljo včasih si prizna da se je spremenila

442 MATJAŽ KOCBEK 442

cikel o ksihtih

ZACETEK

pred par dnevi je prišel k meni
ferdinand miklavc urednik
študentskega lista tribuna
mislim dveh listov namenjenih
poeziji in mi rekel naj napišem
nekaj za te prostore

baje je veliko prispevkov
ampak kaj hočem on je moj velik prijatelj
in sodelavec naše skupine

mogoče bo kdo popizdu
lahko pa se zgodi tudi kaj takega
da me kdo iz naše skupine
povabi na albanski konjak
in me požgečka po ušesu

vse sem napisal doma v ljubljani
veselova 8 četrto nadstropje
desna vrata telefon 20-018

imam očeta in mater
oba sta sodelovala v nob
od začetka
mati nima spomenice
in zato plačuje trolejbus
oče jo ima in jo vedno izkorišča
josip vidmar se boji očeta
kot satan križa
mama pa pravi
da je bil vidmar kar fajn dec
ampak da se mu je zdaj zmešalo
in da srčno upa da vsaj
mene ne bo zajeboval
čeprav je parkiral pri impresionistih

moja soba je polna plakatov
imam tudi skrinjo
smučke so v kotu poleg vrat
tisnikar je obešen nad posteljo
v sobi imam tudi lepo preprogo
očetov spomin na prešvicane čase

kaj drugega posebnega
ni razen mogoče še radio in gramofon
ki pa je izposojen
zavesa so modre barve
in pozimi si ne kurim z drvmi
temveč z elra električno pečko

ko sem to pisal je bil
moj brat jure na dopustu
služi vojaški rok v kumanovem
ostalo mu je še osem mesecev
in pravi da mu je žal ker ni študiral

konec

v zadnjih nekaj mesecih
sem spoznal naslednje ljudi
stane kavčič
dimitrij rupel in stane dolanc
josip vidmar in dušan pirjevec
edvard kocbek in taras kermanner
ivan mrak in miran kavšek
peter božič in mate dolenc
bard oblak in stojan batič

v zadnjih nekaj mesecih
sem prebral naslednje knjige
gilette spolne variante
gardner ubica u sitroenu
avčin kjer tišina šepeta
rebula v sibilinem vetru
toporišč skj

Tiskarski škratelčki, joj!

V knjižici pesmi 442, ki ste jo lahko izrgali iz prejšnje številke Tribune, so tiskarski škratje zagrešili obilo napak. Pri pesmi Bogdane-Herman so izpustili: / kri iz uhlja prsta in žile, pa urin; pa želočno kislino. / to je zato, da ti najdejo rano na dvanajsterniku / Višje gori se ne spoznam / jasno pa je / da je nekje še okulist //

Iz petih pesmi Iva Svetine so naredili eno samo. Popačili so tudi naslov, ki se pravilno glasi: gola-maya ima tudi sestro / iz najine poste-lje / . Popačenih je tudi nekaj verzov, ki se glase ta-kole: // dan je štel enako ur kot pred letom // s teboj ponavljam zemljepis / zgodovino vprašam te // Zobje se oklenejo kovine / ki spreminja starost vode // . Številke, ki označujejo število vrstic, so bile po-stavljene v tekst, namesto, da bi stale ob strani

JOCO ZNIDARSIĆ (fotografija SOLT)

SPOZABA KOPJE

1. Otrplo drevje zasega potopljene ptice Stene kamnitega naročja obkrožajo dolino vetra

In obale prostora polnijo nevidno otekanje sonca

Drevesni vranec išče razpoko v ljubju Razbičano jutro se zapira v peščeno gibanje stvari

Tesno razprto drevje je spočelo strugo močvirske jate

Divje ptice so zazrte v pečino sonca

Mrzla razpetost studenca sili v mirno trdnost dneva

In kričave stene vdirajo v goloto ozkih dolin

Hlad odpira telo besed In prekriva kovinski dvom v zenici molka

Razkritost razbitih predmetov sega v ostrino zvoka

Zven nožev v zrcalu struge udarja skozi okno kamnitih rok

Let jezera ne doseže odseva sadovnjakov Let sonca se zajeda v prašno senco obrežnega drevja

2. Zeja me kopje v kovinski

ptici

3. Breg zapira sotesko strahu Padec kleččega drevja buči peščena stebila azsušenega trsja

Spomin votle strune vranjega krila

Potopljena prodornost časa polni ribja grla

5. Presekani robovi kopja

Ozek curek poti Kot peščenega jutra

Železna žeja krči polno kamnito jezero

Lakota je z bronastimi kopji obvisela nad grgrajočo tišino povešenega jutra

Zajeta in vkoreninjena je v čudnem krču

Budnost ustavljenega In zlomljenega gibanja se z jedkim zvokom zajeda v kroge sončnega odsvita onkraj zakopanega drevja

6. slepa tišina ki odteka v razlite studence

1. Siva ostrina razrezanih stvari

2. Ukročeni glasovi izmenoma segajo v skritost slanah predmetov Izpostavljena črna rezila razodevajo izvotleni drget svinčenih udarcev

Zastrta tišina niha v togi IGRI

kovinskih krogov Zajeto obrežnega drevja šumenje v presledkih udarja skozi IGRO stvari Zakriti ohlapni obrisi izsušenega otoka izločajo glasne odmeve

3. Zakrivljene ptičje dlani vdirajo skozi temno površino utripajočih ribjih grl

4. Spreminjajo se v razbičane

OTOK

obrise predmetov

V divje trzanje stvari

ANDREJ MEDVED

otok

ONKRAJ PREKO

1. Odprta zemeljska voda orodira v razcepljene besede izkopanega znamenja

Zgib predmeta se zrašča v drevo časa

Osvetljene okamenele podobe na obodu trpkega molka

stopajo v ukročeno dlan pobeglih stvari

očiščene plodov strahu

Rob izmikajoče svetlobe je zasekan v kovinsko breme izžganih poti

Trdo kožno valovanje zračnega odmeva v izlizane vrvi upognjenih konjskih hrbtov

Ostrina jezdecev sega preko zaprtega roba ptičjega strahu

Zažrta v razgrizene

stvari vstopa v nepremično IGRO

okroglih tal

2. Izropane otopele ptice ubijajo jalovo besedo prividnega izliva žeje

Počnele kače ubijajo sloke jezdece v divjih steklenih sunkih

brez odpovedi in brez prikritega hrupa

3. Razparana svetloba razbija smer razlomljenih podob

Ozke besede kovinskih jezdecev razpadajo v neizgovorjene črede kopastih prikazni

V stožčasto ujetost stvari

Medeninasta brazda obzorja izginja v razbito polje

Nečisti glasovi vrinjenega molka se vračajo v krvavi odmevi IGRE

Zaznamovane sence nasičenega prostora dvigajo zasekane brazde ptičjega strahu

4. Beg udarja skozi vhod nečistih besed

V zenitu večnega gibanja izginja znamenje izžganih stvari

5. Kužno znamenje IGRE

SALEM BAGOLA

V OBUPU TVOJE ODSOTNOSTI

zbadljivo nasmihanje mladosti mar nisi prislegla na grenkobo zagrozila z roko nad kolenom

žebelj v utrujenih stopalih rjavi smešnost življenja ne zadostuje dve bosta lažje prenašali črvavenje zapeljan v neskončnost mamljenja

izdajalski poljub v imenu križa danes sonce ne potemni

in jaz ne prosim senčne ljubezni v tvojo slast naj žrejo muhe svoje kosti razprodajam za ljubeznivo praznino

OPRAVIČITE BREZSRČNOST

v lesketu samovšečnosti zadnji vzdihljaj trohnobe

zarežala se je ozka špranja nobeden ne pogreša svetlobe dva umetniško lakirana nohta razcefrana sladkost življenja

obupana predrznost nedolžnosti

strjeno krvava odprtina grozeče blazna ljubosumnost pod ledom pikra rodovitnost

z lakoto se gosti izdajavec prizanese ihtavemu podležu

KRST PRED SAMOMOROM

in če je krogla le laž stopnice ugankarsko mamlilo Na vseh starih koncih se dvigujejo pesti. Daj nam moči govoriti tolste stavke. Mislili smo pozabiti, kako neumno je misliti o nič, čeprav mi stvar reče, da se bo drugič vrnila polepšana. Verjamem ji, ker se bojujem proti smiselnosti in nesmiselnosti.

črvavenje previdno napreduje obupno sprehajanje črnega mačka

SAMOZATAJITEV

mogoče bo mehkužnega dne megla odkrila njej obraz ne zasmehujte v otopelosti gluhonemega svetnika

nekoč je bil z vami iskal ljubeznivi nasmeih preostal je jok

zato ni odletei v nebesa

samuje in sprašuje odgovora k sreči ne razume strašilo vaših sanj bežnega poklica

MED ŽIVLJENJEM IN SMRTJO

nič se ne ozira on je mrtev nič ga ne straši saj živi zazljan v zmotno nežnost

polдне zavito v oblake brezupno tavanje begunca

sanja o divji preteklosti rjavoplamteča zarja svetosti danes sonce odseva iskrenost v bodoče varujte zavito glavo

mavrica ni dovolj ostra requiem za lepoto

PREROJENJE

ne bodi žalosten pred polnočjo pride čas in smrti več ne bo pričevavec sivega marmorja

duhovnik groznega požiranja

— — — — —

gospod prijetno mi je biti tukaj

pljuni mu v zobe strjen pasji drek zamaknjen v tretji želodec

človeška zverina ne ve za usmiljenje poet vznemirjen pred jutrišnjim dnem preuštvuje z življenjem kamnat ga si lahko mislite odklonitev večerje

hvaljen bodi sveta samojed vsa ubijanja brezuspešna

MRLIC KOT PRICA

pogled v zasramovanje kadar ključ odpre lažne barve. Rastoč bo ropot nad mejami, v sivih posušenih jamah.

sedi zakrknjeno nem malikovanje mrtvaški smehljaj

ni vreden oziranja ljubezen presega potapljavca privlačnost jutranje umazani je

pred vami preži smrt zbegani zmešanec išče življenje zakaj se posmehljivo zapirate

ALEKSANDER PERŠOLJA

ZEMLJA

Um se je omračil. Sel je tako globoko in prisiljeno trgal trdnjave. Bog ve, če bo še kdaj spustil rjav most in se vprašal, da bi bilo dobro poslušati nespametne besede, medtem pa prestavljati stara korita v elipsaste kroge.

Vseeno bomo rekli, da so to krogi.

Tako pobožni pa zopet ne. Na vseh starih koncih se dvigujejo pesti. Daj nam moči govoriti tolste stavke. Mislili smo pozabiti, kako neumno je misliti o nič, čeprav mi stvar reče, da se bo drugič vrnila polepšana. Verjamem ji, ker se bojujem proti smiselnosti in nesmiselnosti.

Kaj so besede, ko niso besede.

Vendar je vseeno, ko je tako lepo biti preklan in pred sabo kupe kamenja, dokler se ne odločiš za naslednjega, ki ni tvoj.

Zapoj! Zapoj! Saj te ne bomo slišali. Tisto pesem smo pozabili. Bila je lepa, kakor razgibani koraki. Oh, ti vesela pesem. Ki si slonela na dveh jeziki, predrta v vse smeri, in vendar si poganjala stebila navzgor v ozko obzorje. Pa ni nobena kamnita smer presekala konice.

Rekel bi, da je sedaj čas. Zalosten in vesel teman in svetel, izginjajoč.

Naprej, naprej bolniki, ekvator pači obliko. In rekli bomo, da smo sever in jug.

NA OKNU

Sel bom v ravnino, brezrok bom objemal tebe, na koncu stvarstva svoj bolnik.

Takrat bo tudi čas napravil čudež. Dvignil bom kitaro o sebi, takrat ti bom rekel dekle, takrat ti bom rekel voda.

In danes tisti konci, tako počasni in močni.

Prijel se bom za breg in rekel, nikdar me ne bojo ovijale. Povsod je praznik.

Štel bom tebe, štel bom sebe, štel bom osti, smrti na dvojnem koraku.

Takrat ko bom pogledal navzgor, v navpičje, da bom skrit med časi in rekel velika ravnina, in rekel tebi, da sva začela biti pogum, dokler ne ostanemo na onem svetu prihodnji svetovi, prihodnji svetovi v stenah.

TRUDNOST

Veliko otokov bo prenesenih, kadar ključ odpre lažne barve. Rastoč bo ropot nad mejami, v sivih posušenih jamah.

Vse se razleti in s prstom rje vate, pcvosod bo pekel prežgal svetove, dokler ne bo vsak kamen junak, razdeljen med svoje osi.

Na koncu ničesar ne pride. Morebiti se odprtine odprejo ali pa se obzorje stisne v ploščo, ko bomo skakali nazaj,

pa čeprav vemo, da se sprehajamo v temnem gozdu.

Moreč je izhod. Daleč, daleč je dim, ki duši.

MELANHOLICNO ŽIVLJENJE

Ko sem bil mlad, so govorili, da nosim v sebi poševne čevlje. Zdravniki so vseeno rekli, da ostanem pri življenju, če pozabim pogled, katerega ne morem pozabiti.

Pojdite k vragu, si misli moja duša, dovolj sem oklepala svoje srce, potem me je prisilila, da sem pokimal z glavo na levo in desno. Mislila si je še, kaj vse tiči za tem razkošnim telesom. Toda s svojo čeljustjo je videla skozi anatomijo resnice.

Zvečer, ko se najraje obesiva na drevo v hladu, poiščuša izvrtati iz mene prav nesramne besede, kot je lepota, mir in koliko časa bom še svetil v ogledalo. Takrat oprezujem za življenjem in roki sledi vrvi. Zasmeje se, v njenih potezah vidim vse razpoke.

NASLEDNJE RAVNINE

Bil sem deček v odstranjeni hiši, navsezadnje nisem vedel ali so se zblížale stopnice, ko je dolg pljusk odtrgal zgarane kožije. Prepričal pa sem noči. Zadnje čase sem videval zahode, prav z nesramno krinko so zgrešili globine. Potem so ure čakale v vrsti stoječe glasove.

Kako dolgo prepričanje zahteva postarano dekle. Kaj si misli, ko ponavlja v neskončnost s ponarejenim glasom in beži skozi sebe z omejeno svečo. Počasni razvizi votlino z majhnimi norostmi. So se odločili stekati hrtenico in šli odločno proti prvemu dejanju, kar je bilo izšljeno in še zmeraj je bil cilj čisto nekaj drugega, četudi je svetilnik brlel na pomolu in iz morja jemal prastara ogrodja. Vendar prihajajo nasprotja nepričakovano in neizprosno mešajo svoje številke na vseh premicah, še zlasti tik pred molitvijo.

Puste so jasne sence, tihoma ugrabi razgovor lastnino, potem jokajo ravnine in v obrisih se igrajo teme. Prav tista domišljija se z naslednjim skokom reši pred zanamci.

Bilo bi, ko se brlig razleže, žensko stopalo, toda v prostoru je mnogo izobčencev in duh je vedno ogenj, ki kaže smrt. Za nami je zlizan tempelj, s slabostmi začutimo v sebi stvar, ki je nepomembna in prav zimske noči razgrabijo izpuhtevanje zmečanih misli. Letni časi so dolgi noži, ki oblikujejo Boga.

Ubodene hčere so snele bikov rep in se znašle na drugem vrtu. Namerno je sekira iz debela ovijala okna, popoldne je z obrazi kotaila besede, v koncu pa je zacvilil otožen glas, ki pa ni bilo oglašanje stonogih beganj.

STAREC NA OBALI

Starec, ki je bil že veteran svojih misli, je odprl mapo in koketiral s senco. Ko je rekel besedo pojdem, je mislil, da je zakričal, dovolj sem zbit, medtem pa začenjajo riniti figure proti svetlemu otoku.

V poglobljenih možganih so se mu očarljivo smehljale bele boginje. Takrat je mislil, da ljubi resnico lepih teles. O, čudovite lastnine sonca.

Ni namen njegove duše biti črn, kajti ko je še pripovedoval, je našel na ustih črnega pajka. Dolgo se je na ta način pogovarjal z njim in iskal v svoji duši vse slikovitosti.

Potem je prišlo navpično poletje, ko so se usta pogovarjala navzgor. Odrekel se je svojemu nazoru na ogaben način; spustil je vase vse barve, dokler ni nastala v njem Gojeva slika.

Prav počasi je obrnil lice proti senci. Moj bog, treba bo še živeti, ježki so pokazali blede jezike.

OD DOSTOJEVSKEGA DO KAFKE

(Nadaljevanje)

Situacija, ki se je v njej znašel Albert Camus, spominja na Learovo, ko ga je sprejela njegova najmanj obdarovana hči. Prav temu »psihološkemu«, ki ga je hotel z natančnim pletjem iztebiti in ki je vedno znova pognalo od vseh strani kot plevel, dolguje svoj blagor.

Toda, ko tako pomirjeni zapiramo njegovo knjigo, si ne moremo preprečiti, da ne bi do avtorja obdržali neke prikrivke jezice: jezimo se nanj, ker nas je preveč časa zavaljal. Način, kako se obnaša do svojega junaka, nas pripravi do tega, da malo preveč mislimo na tiste matere, ki se upirajo, da bi oblekle svoje krepke in že odrasle hčere v prekrajka krila. V tem neenakem boju je psihološko kot narava spet prišlo na površje.

Morda pa nam je Albert Camus hotel pokazati s stavo nasprotno — nezmožnost, da bi shajali brez psihologije. Če je imel tak namen, je popolnoma uspel.

Kaj pa Kafka? Kdo bi lahko trdil, da je bil njegov homo absurdus tudi le privid? Nobenega trmo-glavega obnašanja ni pri njem, nobene skrbi za pouk, nobene sprejete odločitve. Nima potrebe, da bi se predal nemogočemu delu — pletju: na goli zemlji, kamor nas vleče, ne more pognati niti najmanjša bilka.

Vendar ni nič bolj samovoljnega, kot če ga (tako danes pogosto delajo) postavljamo nasproti njemu, ki je bil vsaj njegov predhodnik, če že ne njegov učitelj. Bil pa je predhodnik skoro vseh evropskih pisateljev našega časa.

Na teh prostranstvih, ki jih je razkril Dostojevski, je Kafka začrtal eno samo ozko in dolgo pot, pognal se je v tisto smer in šel do konca. Da bi se o tem prepričali, je potrebno, da premagamo svoj odpor, se za trenutek povrnemo nazaj in se potopimo v najgostejši hrup. V celici častitega očeta Zosime, v pričo številnih poslušalcev se predstavi stari Karamazov: »Pred seboj vidite burkeža, resničnega burkeža. Kot tak se priporočam... stara navada, joj meni!« Pači se, zmrduje, nekakšen ples na način sv. Vida ureja vse njegove gibe. Razkazuje se v groteskni pozah, z neko divjo in ostro lucidnostjo opisuje, kako se je spravljal v ponižujoče položaje. Uporablja deminutive, ki so hkrati ponižni in napadlni — te male, sladke in jedke besede, ki so ljube toliko osebam Dostojevskega. Laže nesramno in ko ga zasačijo pri grehu, jo takoj srečno izvozi... Nikoli se ne da presenetiti: »Predstavljajte si, vedel sem, veste, celo zaslužil sem, brž ko sem začel govoriti, in zaslužil celo (ker ima čudna prerokovanja), da me boste prav vi opozorili na to.« Poniža se še bolj, kot da bi vedel, da bo tako ponižal še druge in jih tako razvrednotil. Porogljivo se reži, ko se spoveduje: »Pravkar, prav ta hip sem si vse izmislil... zato, da bi bilo bolj pikantno.« Kajti podoben je bolniku, ki ima neprestano opraviti s tem, da preži na simptome svoje bolezni. Temeljito se preiskuje in zalezuje: tako se trudi, da bi si jih pridobil, da bi jih spravil s sabo, da bi jih razorožil. »Pačim se, da bi bil bolj ljubezniv in seveda včasih niti ne vem, zakaj.« Ko se obrača nase, nam da misliti na klovne, ki med vrtnjem slačijo svoja oblačila: »Seveda, ne rečem, morda je tudi tili duh v meni.« In spet se prihuli: »Iz malega ostanka bi si izvolil drugo stanovanje.« Vendar se takoj spet dvigne in ugrizne: »Ne vašega, tudi vi imate borno bivaljšče.« Starec skuša položiti nanj pomirjujočo roko: »Prosim vas na vso moč, da se ne vznemirjate, ne bodite v zadregi... bodite prav tako kot doma. In še posebej (kajti tudi on temeljito preiskuje kalno materijo, ki vre in prekipeva, brez sence nejevolje ali gnusa), in še posebej, ne sramujte se tako samega sebe, ker samo od tod vse izhaja.« — »Popolnoma tako kot doma, zares? Se pravi — čisto naravno? O, to je preveč, veliko preveč, jaz sam ne bom šel tako daleč!« Pove obsceno šalo srednješolca in se takoj zresni. Starec ga je dobro razumel; prav zato, da bi se prilagodil misli, ki jo imajo o njem, da bi jih še nadkrilil, se spakuje: »Kajti, ko grem naproti ljudem... se mi zdi, da me imajo vsi za burkeža. Tedaj si pravim: igraymo burkeža... kajti vsi do zadnjega ste slabši od mene, ravno zato sem burkež... to je iz sramu, vzvišeni oče, iz sramu...« Trenutek zatem poklekne in: »Učitelj, kaj naj storim, da si pridobim večno življenje?« Starec se malo bolj približa: »Glavno je, da ne lažete sebi... tisti, ki laže sam sebi, je prvi, ki se bo čutil užaljenega... ve, da ga nihče ni užalil, in vendar se užali, da bi ob tem čutil zadovoljstvo, velik užitek...« Stari Karamazov takoj oceeni kot izkušen poznavalec: »Resnično, resnično, čutil sem se užaljenega vse življenje prav do užitka, iz estetike, kajti to ni le prijetno, ampak je včasih lepo biti užaljen... vi ste na to pozabili, častiti oče: to je lepota... Skače, zavrti se še enkrat in odvrže novo harlekinovo obleko: »Vi mislite, da vedno tako lažem in se delam burkeža? Vedite, da je to nalašč, da bi vam dokazal, da sem igral to komedijo. Preizkušal sem vas... ali je kje prostor za mojo ponižnost poleg vaše ošabnosti.«

Kako ne bi takrat, ko se dvignemo iz tega vrtnice, občudovali zaupanja, ki ga morajo dovoliti braicu zagovorniki metode, po kateri naj bi se previdno zadovoljili s obhodom predmeta. Bralec tako zaradi čudnega protislovja dopušča tisto, česar ne dovoljuje svojim junakom: dopušča mu predstavo, da lahko z neko vrsto magične intuicije opazuje celo po branju dolgega romana. To bi bilo le del tistega,

kar je odkrito na teh nekaj straneh, ki smo jih pravkar zelo na grobo remizirali.

Vsa ta čudna spakovanja — jezili bi se nad to pripombo, če se ne bi še danes našli ljudje, ki si kakor gospa Léautaud dovolijo resno govoriti o »alieniranem Dostojevskem« — ves ta nered skakanja in zmrdovanj prevajajo navzven z rigorozno natančnostjo, brez samovšečnosti in koketiranja: kakor kazalec galvanometra, ki prikaže in poveča najmanjše spremembe toka, te subtilne premike, komajda opazne, bežne, protislovne, izgubljače se šibke potrese, zametke sramežljivih klincev in umikov, lahne sence, ki polzijo, njihova neprestana igra pa tvori neviden klobčič vseh medčloveških odnosov in samo substanco našega življenja.

Nedvomno so bili postopki, ki jih je uporabljal Dostojevski za prevajanje teh podtalnih gibov, postopki primitivizma. Če bi živel v naši dobi, bi mu občutljivi instrumenti raziskovanja, s katerimi razpolagajo moderne tehnike, nedvomno omočili, da bi ta gibanja zaslužil že ob njihovem nastanku. Tako bi se izognil vsem tem neverjetnim gestikulacijam. Toda, če bi uporabil našo tehniko, bi morda več izgubil kot pridobil. Tehnika bi ga nagnila k večjemu realizmu in ozki malenkostnosti, toda izgubil bi preprosto originalnost in drznost potez in opustil bi malo svoje pesniške moči evokacije in njene tragične sile.

To, kar odkrivajo ti skoki, nagli obrati in vrtenja, prerokovanja in spovedi, nima popolnoma nič skupnega z varljivim in abstraktnim poročilom o motivih, ki mu danes očitajo, da se dovršuje v postopkih naše analize. Ta podtalna gibanja, neprestano vrtnčenje, podobno gibanju atomov, ki ga vsa spakovanja vodijo na dan, niso sama nič drugega kot akcija in se le po svoji občutljivosti, kompleksnosti, svoji — če uporabimo priljubljeno besedo Dostojevskega — »podzemni« naravi razlikujejo od velikih akcij, ki nam jih kaže kak roman Dos Passosa ali kak film.

Pri vseh osebah Dostojevskega najdemo ta gibanja na stopnjah različne intenzitete, z neskončnimi variantami. Pri junaku *Zapiskov iz podzemlja*, pri Hipolitu ali Lebedevu, pri Grušenjki ali Rogožinu in še posebej natančneje, bolj komplicirana, bolj prefinjena in obširnejša kot druge, v večnem možu. Spominjamo se, da so pri njem isti skrivni skoki, isti učeni prehodi, iste zvijače, isti lažni prelomi, isti poskusi približevanja, iste nenavadne slutnje, ista izživanja, ista subtilna, skrivnostna igra, kjer se sovraštvo meša z nežnostjo, upor in groza z ubogljivostjo otroka, podlost z najpristnejšim ponosom, zvijača z naivnostjo, skrajna nežnost s skrajnim prostastvom, familiarnost s spoštovanjem; on draži, razburja, napada, plazi se in zalezuje, beži, ko ga iščemo, nastavi se, ko ga lovimo, poskuša raznežiti in takoj nato ugrizne, joče in odkriva svojo ljubezen, žrtvuje se, daruje se, toda čez nekaj trenutkov se nagne z britvijo v roki, da bi ubil; govori isti sladki jezik, malce šaljiv in klečeplazen, posejan s plazečimi se in napadalnimi deminutivi, besede, uslužno podaljšane s piskajočimi sufiksi, ki so v ruskem jeziku tiste časa zaznamovali neko vrsto trpke in sladke uslužnosti, in na trenutke se dvigne z vso svojo človeško postavo, dominira, nagrajuje, velikodušno odpušča, uničuje.

Toliko vedenj se ponavlja skozi tisoče različnih situacij, da bi mu skoraj mogli očitati določeno monotonijo. Včasih imamo vtis, da smo v prisotnosti resnične obsedenosti, fiksne ideje.

»Vse njegove osebe,« piše Gide, »so vrezane iz istega suknja. Ošabnost in ponižnost ostajata skrivni izhodišči njihovih dejanj še tedaj, ko so zaradi različnega doziranja reakcije pestre.« Kaže pa, da sta ponižnost in ošabnost le dve modalnosti, različnosti. Za njima je še bolj skrivno izhodišče, gibanje in ošabnost in ponižnost sta le njegov odmev. Prav na to začetno gibanje, ki daje impulz vsem drugim gibanjem, na kraj, kjer se stekajo vse silnice, ki grede preko neznanske hrumeče mase, je aludiral Dostojevski, ko je govoril o »dnua«, »mojem večnem dnua«, od koder je črpal, kakor pravi, »snov vseh svojih del, čeprav je bila oblika različna«. To stikališče, to »dnua« je zelo težko definirati. Morda bi lahko dali kakšno idejo o njem s tem, če bi rekli, da ni nič drugega kot to, kar je Katherine Mansfield imenovala z neko vrsto strahu in morda z rahlim gnusom: »this terrible desire to establish contact« (to strašno željo, da bi vzpostavil stik).

To je stalna in skoraj manična potreba po stiku, nemožnem in pomirljivem objemu, ki vleče vse njegove osebe kot vrtoglavo, jih vzpodbuja v vsakem hipu, da bi si poskusili s katerimkoli sredstvom utreti pot do bližnjega, da bi prodrl čim dlje vanj, da bi mu odpadla njegova vznemirjujoča, neznosna neprosornost, in jih žene, da se mu nato sami odprejo, da mu odkrijejo svoje najskrivnejše koticke. Njihova časna pretvarjanja, skrivni skoki, prikrivanja, protislovja in nedoslednosti v vedenju, (za katere se zdi, da hočejo včasih povečati ugodje in odsevati v očeh bližnjega) so pri njih samo koketiranja, draženja, da bi zbodli njegovo radovednost in jo prisilili, da bi se približala. Njihova ponižnost je le sramežljiv klic, stranska pot, način, da bi se prikazali zelo blizu, sprejemljivi, razoroženi, odprti, ponujajoči se, vsi predani, vsi prepričani razumevanju, velikodušnosti drugega: vse pregrade, ki jih postavljata vzvišenost, nečimrnost, so razbite, vsakdo se lahko približa, vstovi brez strahu, dostop je prost. In njihovi nenadni poskoki ošabnosti so samo bolesteri poskusi

pred neznosno zavrnitvijo, odklonitvijo tožbe, ko je bil njihov zanos zlomljen, ko je pot, ki jo je hotela ubrati njihova ponižnost, zagrajena, da bi se hitro umaknili nazaj in dosegli po drugi pristopni poti, s sovraštvom, prezirom, z naloženim trpljenjem ali s kakim odličnim dejanjem, z gesto, polno drznosti in velikodušnosti, ki preseneti in zmede, da bi spet vzpostavili povezanost, da bi spet prevzeli posest nad bližnjim. Iz nemožnosti (da bi se postavili trdno ob stran, na razdaljo, da bi si obdržali »ponosno nedostopnost« z nasprotovanjem ali celo s preprosto brezbriznostjo) izhaja njihova čudna raztegljivost, ta posebna poslušnost, s katero se vsak trenutek, kakor da bi se hoteli dobrikati drugim, da bi se spravili z njimi, prilagajajo lastni podobi, ki jim jo drugi vračajo. Od tod tudi ta impulz, ki žene v vsakem trenutku tiste, ki se čutijo ponižane, da bi se poniževali še naprej in silili druge, da bi se valjali z njimi v blatu istega ponižanja. Če, kakor pripominja André Gide, »oni ne vedo, ne morejo postati ljubosumni«, če »poznaajo od ljubosumnosti le trpljenje«, pomeni, da rivalstvo, ki ga predpostavlja ljubosumnost, povzroča prav ta neznosni antagonizem, ta prelom, ki bi se mu radi izognili za vsako ceno; tudi to rivalstvo je pri njih vsak trenutek zrušeno, preplavljeno s čudno nežnostjo ali čisto posebnim čustvom, ki bi ga komajda lahko imenovali sovraštvo. Slednje je pri njih samo en način približanja svojemu rivalu, z namenom, da bi ga dosegli, da bi ga objeli preko ljubljene predmeta.

Ta odklonitev, »to modro nerazumevanje«, o katerem je govoril Rilke in je o njem trdil, da pomeni »pristanek na osamljenost (tedaj), ko sta boj in prezir način udeležbe pri stvarih«, tega nerazumevanja pri njih ne srečamo skoraj nikoli. Zveza se neizbežno vzpostavi. Klic se vedno sliši. Odgovor pride iznenada, pa naj bo zanos nežnosti in odpuščanja ali pa boj in prezir.

Kajti, če so za nekatere privilegirance, (kot so Aljoša, oče Zosima ali Idiot) poti, ki vodijo k bližnjim, kraljevske poti, široke in ravne, polne ljubezni, drugi (manj srečni) najdejo pred seboj le blatne in mučne poti; nekateri znajo hoditi samo po rakovu, zadevajo ob tisoče ovir, a vsi grede k istemu cilju.

Vsakdo odgovarja, vsakdo razume. Vsakdo ve, da je le slučajen, bolj ali manj posrečen skupek prvin, ki izhajajo z istega skupnega dna, da vsi ostali prikrivajo v sebi njegove lastne možnosti, njegove lastne želje; od tod sledi, da vsakdo sodi dejanja drugih kakor svoja, čisto od blizu, od znotraj, z vsemi njihovimi neštevilnimi niansami in protislovji, ki preprečujejo klasifikacije, grobo etiketiranje; od tod izhaja, da nihče ne more imeti o vedenju drugih tiste panoramične vizije, ki lahko edina dovoljuje mržnjo ali grajo; od tod tista nemirna radovednost, s katero vsak natančno preiskuje dušo drugih; od tod tista presenetljiva prerokovanja, tiste slutnje, tista lucidnost, tisti nadnaravni dar pronicljivosti. Vse to ni samo privilegij tistih, ki jih razjasnjuje krščanska ljubezen, ampak vseh sumljivih oseb, parazitov z medeno in trpko govorico, ličink, ki brez prestanka razkopavajo in pretresajo nižine duše in s slastjo ovohavajo osudno blato.

Celo zločin, umor, ki je kakor zadnji rezultat vseh teh gibanj, dno brezna, proti kateremu se v vsakem trenutku vsi nagibajo, polnih strahu in privlačnosti, je pri njih samo poslednji objem in edini dokončni prelom. Toda celo ta skrajni prelom se lahko popravi po zaslugi javne spovedi, s katero zločinec strese svoj zločin in skupno dediščino.

Dejansko se v vsem delu Dostojevskega (morda z eno samo izjemo poleg) dokončni prelom, nepopravljiva ločitev, ne izvede nikoli. Če si eden od obeh partnerjev dovoli prevelik skok v stran, si ga upa storiti od daleč, z višine kot stari Velčaninov v Večnem možu, ko je po igri, ki je bila končana že dalj časa, postal zadovoljen svetovljanski človek, kot je bil nekoč, preden se je igra začela. Kratek poziv k redu zadošča (roka, ki se noče sprožiti, tri besede: »Kaj pa Liza?«), da posvetni lošč takoj razpoka in odpade ter je zveza spet vzpostavljena.

V eni sami zgodbi — in ta je edina zares brez upanja — se prelom dovrši. V *Zapiskih iz podzemlja*, ki so kakor na mejah, na skrajni točki vsega dela, se spominjamo neusmiljene zavrtnje tovaršev človeka iz podzemlja. Njegovi tovariši so majhni, omejeni in plitvi uradniki ter mladi oficir (katerega primik ima za koren besedo s pomenom »živala« ali »zver«) Zverkov z »bedasto glavo ovna«, človek elegantnih, okretnih in prepričljivih manir, polnih ponosne vljudnosti, ki »ga preiskuje v tišini kot čuden mrčes«, medtem ko se trudi pred njimi, pošilja proti njim brezuspešno svoje sramežljive, groteskne klince.

Ta stalna potreba po vzpostavljanju stika — prvobitna karakterna poteza ruskega ljudstva, ki se ga delo Dostojevskega drži z vsemi svojimi koreninami — je prispevala, da je postala ruska zemlja izvoljena zemlja, prava črna prst za psihološko.

Kaj je dejansko primernejše od strastnih vprašanj in odgovorov, približevanj, hlinjenih umikov, begov in zasledovanj, draženj in trenj, udarcev, božanja, ugrizov, objemov? Kaj je bolj primerno za to, da ogreje, razburi, da izravna in razprostre navzven neznansko trepetavo maso, ki je nenehna plima in oseka, komaj opazna vibracija, samo utripanje življenja?

Pod pritiskom hrupa, ki ga hrani, se ovoj stanjša in raztrga. Dogaja se kakor prestavljanje težišča osebe od zunaj navznoter, prestavljanje, ki ga moderni roman ni nehal poudarjati.

Pogosto so zabeležili realni vtis — rekli bi, da so jih videli v celoti zaradi prosojnosti — ki nam ga dajejo junaki Dostojevskega kljub podrobnim opisom, za katere se je čutil obvezanega, da bi zadoštil potrebam svoje dobe.

To se pravi, da njegove osebe že težijo za tem, da bi postale to, kar bodo osebe romanov bolj in bolj; ne toliko človeški »tipi« iz mesa in kosti kot tisti, ki o njih mislimo, da jih vidimo okoli sebe. Brezkončno naštevaje teh ljudi se je romanopiscu zdelo poglavitni cilj; kot da bi bili preprosti nosilci, nositelji še neraziskanih stanj, ki jih včasih najdemo v nas samih.

Možno bi bilo, da svetovljanski snobizem Pro-usta (ki odseva z značajem skoraj manične obsede-nosti v skoraj vseh njegovih osebah) ne bi bil nič drugega kot raznovrstnost taiste nadlegujoče potre- be po spojitvi, toda zrasle in gojene v popolnoma drugačni prsti, v sformalizirani in rafinirani pariški družbi iz predmestja Saint-Germain na začetku tega stoletja. Vsekakor nam Proustovo delo že kaže, ka- ko so ta kompleksna in subtilna stanja (treba bi bi- lo reči gibanja, iz katerih uspe s svojim skrbnim iskanjem zajeti preko vseh svojih junakov najnižjo pestrost, najbolj dragoceno in trpežno, kar obstaja v tem delu, medtem ko morda malo predebeli ovoji (Swann, Odette, Orianne de Guermantes ali Verduri- novi) že gredo proti prostornemu muzeju Grévin, kjer so zgodaj ali kasno, odloženi literarni »tipi«.

Toda vrnimo se k Dostojevskemu. Gibanja, na katera se osredotoči vsa njegova pozornost in pozor- nost njegovih junakov in bralca, (gibanja črpa v istem skupnem dnu in zato kakor kapljice živega srebra težijo preko ovojev, ki jih ločijo, da bi se združile in pomešale v skupno maso), ta blodeča stanja, ki grejo prek vsega njegovega dela, od osebe do osebe, znajdejo se pri vseh, v vsakem se lomijo, ko slede različnim znakom, in nam vsakič predstav- ljajo eno svojih neštevilnih, še nepoznatih nians; slutiti nam dajo nekaj, kar bi bilo kot nekakšen nov unanizem.

Med tem delom (vedno živim virom raziskovanj in novih tehnik, še težkim od toliko obljub) in de- lom Kafke, ki mu ga hočejo danes postavljati na- sproti, se zdi zveza očitna. Če bi gledali na literaturo kot na dirko, ki kljub postajam ni nikoli prekinjena, se res zdi, da bi prav iz rok Dostojevskega (bolj go- tovo kot od koga drugega) vzel pričevanje.

Njegov K., ki mu celo ime zreducira na inici- alko, je le najdrobnejši izmed nosilcev. In kaj je drugega čustvo ali skupek čustev, ki jih zbira in za- drži lahki ovoj, če ne ista strahotna in tesnoba želja, da »bi vzpostavil povezanost«, ki prehaja kakor rdeča nit skozi vse delo Dostojevskega? Toda med- tem ko iskanje oseb Dostojevskega vodi v prsi naj- bolj bratskega sveta, ki bi bil možen, v raziskovanje neke vrste interpenetracije, popolnega in vedno možnega zlitja duš, težijo napori Kafkovega junaka proti cilju, ki je hkrati preprostejši in bolj oddaljen. Njim gre samo za to, da bi postali »v očeh teh ljudi, ki jih gledajo tako nezaupljivo... ne morda prijate- lji, ampak končno njihovi sorodniki...« ali da bi mogli priti pred sodišče in dokazati svojo nedolžnost pred neznanimi in nedostopnimi tožniki ali da bi si prizadevali obvarovati kljub vsem oviram, z nji- mi samimi, ki so jim najbližji, nekaj, kar naj bi bi- lo podobno odnosom.

Toda zaradi svojega brezupnega nasprotovanja zaradi globine človeškega trpljenja, zaradi stiske in popolne zapuščeniosti, ki jo odkriva, to preprosto ra- ziskovanje prehaja psihološko raven in se lahko da na posodo vsem metafizičnim interpretacijam.

Vendar tisti, ki bi se radi prepričali, da junaki Kafke nimajo nič skupnega z osebami iz romana, ki so jim avtorji iz potrebe za poenostavljanjem, zara- di sprejete odločitve ali iz skrbi za poučnost, izpra- znil »sleherne misli in vsako subjektivno življenje« in ki nam jih predstavljajo kot »samo podobo člo- veške resničnosti, ki ji vzamemo vse psihološke kon- vencije,« ti bi morali samo brati municiozne in sub- tilne analize, ki se jim predajajo s strastno lucidno- stjo, brž ko se vzpostavi med njimi najrahljša zve- za, osebe Kafke.

Tako učena seciranja vedenja in čustev K-ja do Friede, ki jih je s pomočjo najfinejšega skalpela iz- vršila krčmarica, nato Frieda, zatem sam K., razkri- vajo zapleteno igro občutljivega kolesja, zrcaljene namer, impulzov, računov, vtisov, mnogoterih in pogosto nasprotujočih si slutenj.

Toda trenutki odkritosti, stanja milosti so tako redki kot zveze (ljubezen, — če to lahko tako ime-

nujemo čudne odnose — Friede in K-ja ali sovrašтво krčmarice do K-ja), po zaslugi katerih se lahko po- rajajo.

Če bi hoteli v delu Dostojevskega situirati točno mesto, od katerega bi Kafka »odpotoval«, bi ga ned- vomno našli v *Zapiskih iz podzemlja*. Ti so, kot smo videli, kot poslednja meja, na skrajni točki dela.

Junak teh zapiskov ve, da za »oficirja, ki ga prime za ramena in ga brez razloga, brez besedice prestavi in gre mimo, kot da ne bi eksistirala,« ni več, ni nič drugega kot preprost predmet ali v očeh tega Zverkova z »glavo ovna« samo čuden mrčes. Ko se poskuša pomešati med množico in »na naj- bolj odvraten način polzi med mimoidočimi«, se ču- ti »podoben mrčesu; zelo jasno se zaveda, da je sre- di njih le »muha«, »grda muha«. Ta skrajna točka, kjer se znajde za čisto kratek čas — kajti hitro se bo maščeval, z lahkoto bo našel v dosegu rok člove- ška bitja (tako Lizo, ki jo bo lahko kmalu spravil v trpljenje in ki ga bo tako ljubila in sovražila), s ka- terimi bo najtesnejše zlitje vedno možno — ta skraj- na točka, kjer je ostal v zagati le za trenutek, bo, povečana v razsežnosti neskončne more, ravno svet brez izhoda, kjer se bojo borili junaki Kafke.

Poznamo veselje, kjer ne preneha igra zloveščih slepih miši, kjer napredujemo vedno v napačno smer, kjer iztegnjene roke »grabijo v prazno«, kjer se nam izmakne vse, česar se dotaknemo, ali pa se tisti, ki ga za trenutek zgrabimo in ga otipavamo s plašno roko, nenadoma spremeni ali uide. To je kraj, kjer so klici vedno varljivi, kjer vprašanja ne dobijo od- govora, kjer so »drugi« tisti, ki nas vržejo ven, »ne da bi zinili eno samo besedico, vendar z vso silo«, kajti pri njih »gostoljubnost ni v navadi«. Oni »ne potrebujejo gostova, tisti, ki gledajo, ne da bi se pre- maknili, ali iz raztresenosti pozabijo videti vašo ro- ko, ki jo »prožite iztegnjeno, vedno misleč, da jo bo- jo stisili«, tisti, ki si, kadar jih vprašamo, »če jih ne bi mogli obiskati, ker se čutimo malce osamljeni«, dovolijo, da vržejo svoj naslov »bolj kot pojasnilo kakor povabilo,« tisti, ki, če jim rečemo, da se bomo usedli poleg njih, odgovorijo: »jaz bom odšel; ti- sti, ki v vaši prisotnosti govorijo o vas kot o stvari in opazujejo vaše gibe,« na katere reagirajo celo konji, kakor če bi videli prihajati in odhajati mačka; tisti, ki, kakor je storil nekega dne Klamms s krčma- rico — in ne da bi vam leta in leta, celo življenje skrbnega premišljevanja omogočili, da bi kdaj razu- meli, »zakaj se je to zgodilo« — prekinjejo z vami vse odnose, ne da bi vas »dali še kdaj poklicati in vas ne bodo dali nikoli;« kjer so »drugi« tista polčlove- ška bitja z enakimi obrazy, ki njihove otroške in ne- razumljive geste prikrivajo pod svojo dozdevno na- tivnostjo in zmedo zlobno usposobljenost, ki je hkrati zvičajna in topa; to so tisti ljudje s skrivnostnim nasmehom, ki vas opazujejo od daleč s potuhnje- no in otroško radovednostjo, ki vas gledajo, »ne da bi kaj rekli, vsak zase, brez kake vezi razen tarče svojih pogledov«, ki se ubogljivo odstranijo, ko jih zapodite, in se takoj vrnejo na svoje mesto z neko mehanično in leno upornostjo lutke na kroglici, ki se vedno znova povrne v pokončno lego; veselje, kjer so nad vsem »drugi«, proti katerim vsi na vso moč težijo, to so tisti »gospodje«, »daljni in nevid- ni«, ki imajo v rokah upravne funkcije, podrobno in natančno razporejene, preprosta kolesja, ki se vrstijo eno za drugim v neskončnost prav do central- nega kolesja skrivnostne organizacije, ki vam lahko edina, iz neznanih vzrokov, dovoli ali odbije pravico do eksistiranja, ti uradniki, ki ima najnižji izmed njih nad vami, ki niste nič, »le pomilovanja vred- na oseba, senca... ki se je bočno odvrnila v najbolj daljno daljavo,« neskončno moč.

Ti »gospodje«, ki je nemogoče poznati celo nji- hov videz, na katerih prihod boste lahko zaman ča- kali celo življenje, ki »ne bodo nikoli spregovorili z vami in vas ne bodo nikoli pustili priti predse, pa naj se še tako trudite in vztrajate z nadlegovanjem,« za katere lahko upate samo, da bi z njimi vzposta- vili neko vrsto odnosa, »podobnega zapisniku«, ki ga najbrž ne bodo nikoli brali, a bo vsaj »uvrščen v

njihov arhiv«, imajo s svoje strani o vas le oddalje- no znanje, hkrati splošno in natančno, kot tisto, ki je lahko prikazano v kartotekah kaznišne uprave.

Tu, kjer neskončne razdalje kot medplanetarni prostor ločijo bitja eno od drugega, kjer imata vsak trenutek »vtis, da so z vami prekinili vsako zvezo«, vse orientacijske točke izginejo, čut za orientacijo otopi, gibanja se počasi spravijo v nered, čustva se razkrojijo (kar še ostane od ljubezni, je le brutalen boj, kjer se ljubimca, pred brezbriznimi očmi gledal- cev, »zagrizeta drug v drugega, razočarana, nezmož- na, da bi si pomagala«, ali pa nekaj naglih in samo- gibnih gest parodij ljubkovanja, namenjenega ano- nimnemu partnerju, kot tiste, ki jih Leni v obilni me- ri siplje K-ju, ker je obtožen in so v njenih očeh vsi obtoženci lepi), besede izgubljajo svoj običajni po- men in učinkovitost, poskusi opravičevanja služijo le dokazovanju krivde, pohvala je past, »da bi vpe- ljali nedolžnega v skušnjavo;« »vse razlagajo naro- be« in ljudje ne razumejo niti lastnih vprašanj niti lastnega ravnanja, »ne vedo več, ali so se uprli, ali so popustili;« kot človek, ki nima več ogledala, ne poznajo več lastnega obraza, so kot da bi bili ob strani, oddaljeni od samih sebe, brezbrizni in sovraž- ni, ledena praznina brez luči in sence. Vse te naj- nižje tipalke, ki se v vsakem trenutku iztezajo proti najbližjemu partnerju, se lepijo nanj, se odtrgajo in spet dvignejo, popuščajo, se srečujejo, znova zavo- zljajo, tu, kjer so taki organi postali nepotrebni, od- mirajo in izginjajo; občutljiva in natančna gibanja, učeni pristopi in hlinjeni umiki so le še neurejeno in slepo cepetanje, enolično poskakovanje živali, uje- te v past; ta raztegljivost, ta sugestibilnost, ki je bila skrivno in poželjivo ljubkovanje, je postala ubogljivost mrtve stvari, brezupna pasivnost pred »neizbežno usodo;« smrt sama, ki se ji podvržemo brez odpora, ker smo dolgo časa le še »mrtva mate- rija«, je zgubila svoj značaj edinstvene tragedije; umor ni več krajni objem, niti ne skrajni prelom, je le del običajnega in podrobno urejenega obreda, ra- hlo gnusnega in malce grotesknega, ki ga izvršita visoka, gladko obrta »gospoda« v žaketih in s cilin- dri, s kretnjami, polnimi obzirne in hladne vljudno- sti, ki dolgo izmenjujeta med seboj »poklone, da bi rešila vprašanje prednosti, obred, za katerega se žrtev trudi, da bi se ga čimbolje udeležila, prav do tedaj, ko končno pred očmi »gospodov, ki jo, sklo- njena prav do njenega obraza, opazujeja z obrazy drug proti drugemu,« umre s prerezanim vratom: »kakor pes!«

S to prerošnostjo, lastno nekaterim genijem, ki je dala slutiti Dostojevskemu velikanski bratski za- nos ruskega ljudstva in njegovo posebno usodo, je Kafka, ki je bil Jud in je živel v senci nemškega na- roda, vnaprej upodobil bližnjo usodo svojega ljud- stva in proniknil v poteze, ki so bile poteze hitler- janske Nemčije in ki so morale privedi naciste do izuma in uresničenja edinstvenega eksperimenta: z zvezdami iz rumenega satena, ki so jih razdelili po- tem, ko so iz karte za tekstil izročili dve izrezani točki; s krematorijskimi pečmi, na katerih so veliki reklamni panoji označevali ime in naslov firme sa- nitarnih naprav, ki je skonstruirala njihov model, in plinskimi celicami, kjer se je dva tisoč golih teles (obleke so bile prej, kakor v *Procesu*, »skrbno po- ložene ob stran in urejene«) zvijalo pred očmi dob- ro opasnih, obutih in odlikovanih gospodov, prišlih, da bi nadzorovali, ki so jih opazovali skozi zastekle- no odprtino, do katere so prihajali eden za drugim, spoštuječ prednost in izmenjavajoč vljudnosti.

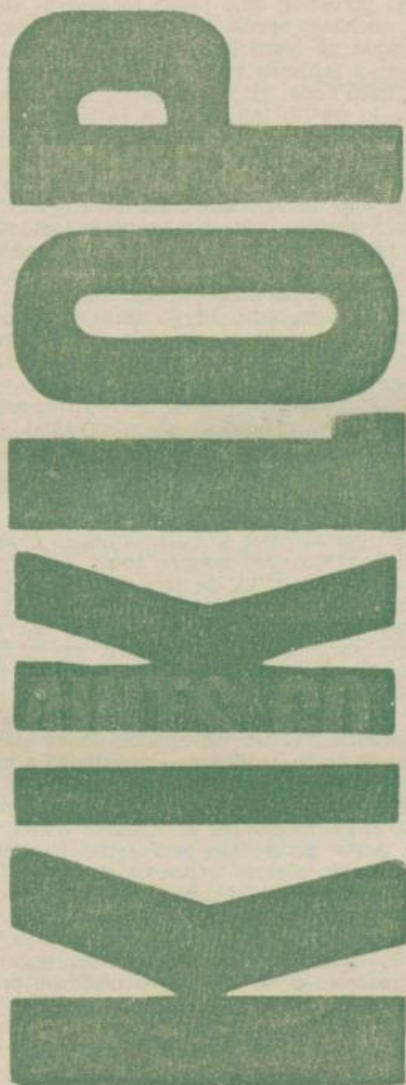
Za temi skrajnimi mejami, ki jim Kafka ni sle- dil, ampak je imel nadčloveški pogum, da jih je vna- prej odkril, vsako čustvo izgine, celo prezir in so- vraštvo, ostane le neznanska prazna otroplost, do- končno in popolno nerazumevanje.

Poleg njih se ne da niti obstati niti se ne da iti dalje. Tisti, ki živijo na človeški zemlji, se lahko sa- mo vračajo po isti poti nazaj.

KONEC
Les Temps modernes, oktobra 1947
Prevedel Božidar Premrl

RANKO MARINKOVIĆ

(DEL)

Jutri — raj. In kot nekakšna radost se rodi v Melkiorju-potniku, okus po nekem čutenju začuti v sebi. Vendar čutenja samega še ni bilo. Potrebno je bilo vprašanje: od kod na lepem to, ta raznežnost srca, ta fantastična razsvetljava po živcih, morbidno ljubkovanje Bodočnosti? Kakor da je zvrnil vase frakelj žganega po Maestrovem... v Daj—dama... Lepotica se je vendar ljubko nasmehnila v megli v njegovem strahu — Ugotu... Ugotu se je nasmehnila!

Pogoltne Ugota v suhih ustih, na silo, brez vere. Brez simpatij, z zavistjo. Titanijska se je zaljubila v osla. Zaljubila se bo v Ugota. Titanijska bo zapustila Fredija in prestopila k oslu. Z nami bo, z mojstri. Spajdašil se je z »družbo«. Družba bo imela kraljico. On bo igral Pirama, Ugo Leva. Maestro bo Zid, Cikorij Hazdrubalović pa Mesec. Sen kresne noči...

Na meji sna ga zadržal surovi glas — »stoj! Spodaj, pred kasarno Petinridesetega polka, se menja straža. Pod lučjo plinske svetilke stikata glavi stari in novi stražar ter šepčeta skrivnostne besede kakor mravlje. Novi je prevzel stražo. »Sijak!« topoče s čevlji. Prišel se je dolgas...

Nekdo se vzpenja na tretje nadstropje. Ampak to na stopnišču so štiri noge. Melkior prisluhne bolj pozorno. Stiri. Dve sta tihi, rade bi se pritajili, a dve sta poudarjeno hrupni, domači, prikriti skušata oni dve, ki se tihotapita. Noge obstanejo pred Melkiorjevimi vrati. Potrkajo. Vrata niso bila zaklenjena. Ne da bi čakala na odgovor, se prikaže črna bradica z nasmeškom opravičujoč se zaradi motenja. V sobo vstopi gospod Adam — ATMA, zelo upoštevan hiromant. Na sebi je imel črno nočno haljo z belim šalom okrog vratu, z zlatim pajkom pod brado. Soba je imel v drugem nadstropju, pod Melkiorjevo. Artistično ime ATMA mu je našel Melkior še pred dvema, tremi leti, ko se je gospod Adam vselil v sobo pod njegovo kot povsem neznan začelnik, ki se je tedaj ukvarjal tudi s slikanjem umrlih oseb. Zdaj ima klientke po vsem mestu, dame iz najvišje družbe. V hiši ga cenijo bolj kakor apelacijskega sodnika iz tretjega nadstropja, celo boje se ga. Pred njegovimi vrati se šepeta in hodi po prstih.

»Dober večer, gospod Melkior. Oprostite, tako sem planil... Slišim, hodite mi nad glavo, pa sem rekel, pojdi, delajva mu družbo. Tako jaz sebi govorim v dvojini. Kadar človek sam s sabo govori, tudi sta dva, ali ne?«

»Saj je tudi bilo slišati četvero nog na stopnišču,« odgovori Melkior precej neprijazno. Ta prisotnost mu je bila zdaj odveč.

»Menda me niste nameravali žaliti?« se hiromant priliznjeno nasmehne. »Hoteli ste me imeti za neko žival, štirinožno?«

»Ne. Zdelo se mi je, da se vzpenjata dva...«

»Te podvojitve niso izjemne, ponoči. Delovanje nočne fantazije. Noč pomnožuje, posebno akustične fenomene. In samota. Vi ste precej osamljeni. Premišljuje. Izmišljuje.«

»Mislim, da ste vi dosti bolj osamljeni.«

»O, ne!« se živahno upre gospod Adam in udomačeno sede, pripravljajoč se na daljšo konverzациjo. »Jaz nikoli nisem sam. Zakaj sebi govorim v dvojini? Midva sva dva: jaz in jaz. Kakor v drami. Vi ne razmišljate tako, dramatično. Vi ste pri razmišljanju samostojni, osebni. Kratko malo, ne daste se motiti. Mene motijo. Kar naprej kljube, zanke in razna vprašanja iz radovednosti: kaj pa, če... in: ko bi... in tako po vrsti. Namreč, kaj, ko bi moral tudi človek nositi za sabo hišo na hrbtu kakor polž? Pomislite, kakšne norosti! In tudi vici so, v glavnem o pse. In vse tako... Tako je to pri meni. Zbadanje.«

In gospod Adam se je dobrodušno smehljaj, gladeč s konicami dolgih, belih prstov svojo konicasto bradico.

»Pogovarjava se, midva, tudi o čudnih občutjih. Pretegneva se tako v samoti in nekaj kvrcne v vratu, tukaj, takoj pod lobanjo. Čudnim mislim se odpirajo vrata. Vstopajo v glavo, po hrbenici, iz celega telesa. Vse, kar sva čez dan nabrala z dotikanjem, s poslušanjem, z gledanjem. Tu so tudi smeti, dobesedno smeti in vsakršna umazanija. Vsega mogočega se dotikamo s svojo pozornostjo kakor s pasjim gobcem. Vse se lepi na nas, vsakršna opažanja. Vohamo, ovohavamo s prstom, z ušesom, z očesom. Gledamo drug drugega in zdi se nam: nič posebnega. Zvečer pa, ko kvrcne v glavi, glej, je vse čudno. Tedaj se tudi pričnejo zbadanja.«

»Vi ste hoteli z menoj o nečem govoriti?« ga Melkior nestrpno vpraša. »O čem določenem?«

»Do—ločenem? Pravzaprav niti ne. Ne o do—ločenem. Endefinisabil, se tako reče? To mene vznemirja veliko bolj strastno. Sem mar malo blata precedil zaradi enega samega zrna resnice? Sicer pa je to tudi moj poklic. Cediti, precejati. Pridre lepa dama, naj ji odkrijem Bodočnost. A na kakšni osnovi? Na podlagi naplavin, s katero me zaspije? Vsega me oblije z lažmi, umazanijo ji tečejo iz lepih ust, šarmantne ogabnosti. Zdaj pa lovite v tej kalnobi njeno 'bodočnost'! O, ne, gospa! Cedim, cedim in, če me primer zanima, tako tudi po celo popoldne porivam blato skozi filter. Druge naj čakajo, to pa pretakam, pretakam... dokler se dama ne zboji. Vse se one bojijo. Tako jih tudi lovimo. Ne boje se Bodočnosti. O, ne! Bodočnosti se bojimo mi, vi in jaz, pametni ljudje. Vi se, seveda, bojite dosti bolj, glede na pamet. Vi se celo preveč bojite. One pa, dame, se bojijo tistega zrna v naplavin, tistega biserja v njihovih školjkicah, he, he, ki se je sesedel ob praktičiranju stanovitnega življenja. In kadar sežem, da bi s prsti ujel zrno, tedaj zadrtijo. Zgodí se, da se tudi onesvestijo, kadar je zrno večje, he, he...«

»Ali mislite, da jih to odbija? Ne, gospod, to jih privlači. Opijanja se s strahom, razdražujejo se, celo dobesedno, hočem reči, seksualno.«

»Mi bežimo, mi, ki vemo, zakaj poje petelin. Mi nečemo vedeti. Naša preteklost je čista. Naša sedanjost je... ej, tu je vprašanje, sedanjost. Kmalu bi se zaletel, a naša sedanjost, žal, ni bistra. Strah pred Bodočnostjo, to jo kali. Zato tudi ne maramo pokukati. Pametni smo, pa boljše da ne, ali ne? Boljše tako, v negotovosti...«

»Hm, vi pa poznate gotovo?« se zdolgočaseno nasmehne Melkior. »Vi poznate? ...«

»Gotovo ne pozna niti Bog, ker lahko spremeni odločitev. V nekem trenutku se mu dopade 'nekaj drugega'. Svojepravost božanska.«

»Kaže, da ste svojepravosti tudi vi. K meni ste prišli iz svojepravosti.«

»Zakaj iz svojepravosti? Mogoče sem prišel tudi zaradi hvaležnosti? No, če nadlegujem? ...«

Gospod Adam je bil užaljen in je hotel vstati. Vendar pa je obsedel, celo bolj udobno se je namestil.

»Tukaj blebetam, a za jutri moram skončati še dva horoskopa. Eden je za pomembno osebnost. Politično.«

»In zakaj boste prerokovali pomembni osebnosti?«

»Skrbi me. Ne rogate se. Jaz niti ne vem več, kaj pomeni ATMA. Vse sem pozabil, kar ste mi razlagali. A niti tedaj nisem dojel. Atma, Karma, Veda, prav ničesar ne vem. Vi ste mi to porogljivo izbrskali tam... iz Indije. A mogoče sploh niste izbrskali, ampak kar tako, kar vam je najprej prišlo na misel. Mogoče to ATMA tudi nič ne pomeni? Kakor, če zdaj izgovorim MADA. A MADA celo nekaj pomeni, to je moje ime narobe, obrnjeno. Mogoče je tudi ATMA nekaj obrnjenega, tako za šalo? Skraja sem močno dvomil. No, zdaj — vseeno. Vaše roganje mi...«

»Ne rogam se vam,« pravi Melkior neprepričljivo.

»O, pač, smejete se. V sebi. 'Ta bi rad prerokoval Bodočnost', pravite vi, 'zakaj pa je ne prerokuje sebi?' Ampak saj prerokujem, če že hočete, le da nikomur ne govorim o tem. In zakaj bi govoril? Zato tudi pravim, da sem zaskrbljen, ker vem. 'In videl sem: glej, bledorumen konj in na njem jezdec. Ime mu je bilo Smrt in podzemlje ga je spremljalo. In dana jim je bila oblast nad četrtino zemlje, da jo pokončajo z mečem in z lakoto in s smrtjo ter po zvereh na zemlji.' Prebral sem in si zapomnil. Apokalipsa. Jaz pa se vseeno ne rogam vašemu strahu,« doda iznenada ATMA s čudnim nasmeškom, zaradi katerega je Melkiorja spreletela tesnoba.

»Kaj pa se je ta spravljal nadme?« pomisli. »Kaj hoče?«

»O kakšnem strahu govorite?« se skoraj zadere na ATMO. »Jaz se ničesar ne bojim!«

»No, kaj pa se branite?« se pristrčno nasmehne gospod Adam. »Kadar človek misli, se boji moči

svojih misli. Da bi vas podcenjeval? Približuje se, saj veste, konj z belim jezdecem... V eni vaših knjig, ki so spodaj pri meni, sem videl sliko nekega umetnika. Slika se imenuje Miš. Ženske so poskakale na stole, stisnile noge, v največjem strahu nabirajo krila — miš. Ampak bomb se one ne bojijo. Kaj pa vi, ali se vi bojite miši?«

ATMA ga je zdaj gledal z izzivalnim podsmehom. Vendar je vse to še nejasno. Zakaj je prišel nocoj sem in kaj pomeni ta pogovor?

Melkior sploh ni prišel do besed, a mu tudi nič ni prišlo na misel. In neumno je, da se je skušal braniti. Braniti se, pred čem? Pred strahom. Strah pred strahom! Nova potencia. Zdaj mora še tega hiromanta imeti ponoči pod ušesom in misliti nanj. Jezil se je nase, ker je dopustil temu zagonetnemu potepuhu, da se mu je kdaj približal.

»Poslušajte, gospod Adam...« ga je pričel svečano preganjati iz sobe. Toda ATMA je imel posluh za ta ton in je svečanost takoj prekinil s kretnjo, ki je odstranila vse dosedanje in omogočila pričetni znova.

»Glejte, dajmo vse na tehtnico. Resno pretehtajmo stvari, gospod Melkior. Tehtnica je precizen instrument, tukaj ni zvijač in nagajivosti. Kar nosi, to kosi, pravi invalid z leseno nogo. Strinjam se z vami, ko spoštujete to napravo. Dejansko se preiskujemo na njej, tudi dobesedno, ali ne? Koliko tehtamo? Kajti to je včasih odločujoče, to je znano. Imamo predpise o zdravljenju v državnih ozirih.«

»Prosim vas, gospod Adam...« poskusi Melkior spet z izganjanjem.

»Prosim, gospod Melkior. Pobožno vas poslušam. Vselej pripravljen naučiti se kaj. Vselej!«

Melkior izgublja potrpljenje. Bal se je, da bo kar skočil in ga potegnil za brado. Še obrcal ga bo!

»Za jutri moram še članek napisati. Ne zamerite, nocoj moram delati!«

»Tudi jaz, kot rekoč, moram nocoj delati. In kakšno Bodočnost naj jima naslikam?« ATMA zaskrbnjeno spusti čelo k stegnjeni roki. »Ko bi bil čarovnik, bi politika spremenil v ptico, pa naj leti, kamor ga krila nosijo. Takšna je tudi njegova Bodočnost: leteti...« Potem pa, zazrt v Melkiorjev obraz, da je ta začutil kužni zadah iz hidromantovih ust, nekaj kakor umazane nogavice: »Odleteti, kaj, gospod Melkior? Daleč od vseh tukaj,« pokaže z glavo proti kasarni čez cesto, »v gotovost. Toda oni ne dopuščajo tega! Zagrizajo se v meso in ne izpuščajo. Mi pa jim, he, he... ukinjamo meso. Ni mesa, žal! Kost in koža, dajte, grizite to. Kaj pa, če oni ugriznejo kost in kožo, gospod Melkior, če vseeno ugriznejo? Hudobni psi so...«

»Naj grizejo, kar hočejo!« obupano krikne Melkior. »In čemu vse te neumnosti? Pustite me, gospod! Hočem delati, delati!«

»Seveda, delati, resnično... Pozabil sem, da morava delati... oba.«

Hiromant vstane, zateguje pas na domači halji, kakor da bo zdaj zares odšel. Melkior prične upati, popravi mu celo gubo, uslužno, lakajsko.

Toda ATMA zagleda Melkiorjevo sveže zlikano perilo, ki je bilo lepo zloženo na postelji.

»O, lepo perilo imate. Bele srajce. Tudi jaz dam prednost belim srajcam. Ali vi to sami kupujete?«

»Gotovo. Sam. Kdo bi mi kupoval?«

»Ne, ne mislim, kdo kupuje denarno. To bi bilo, seveda, ... ampak, mislim na svetovalca, sve—to—valko, he, he... glede okusa? To je namreč resnično okusno. Najfinejši popelin. Pa manšete z dvema gumbkoma, ne z enim, pač pa z dvema. Najmodernejše.«

Melkior je tudi sam želel, da ATMOVO slovo ne bi bilo podobno preganjanju. Zato je zbral vse svoje do kraja utrujeno potrpljenje, da bi mu zgradil zlati most za častni umik. Ampak, seveda! ATMA ne misli na umik. Roki je prekrizal na prstih in se pričel sprehajati po sobi prepuščajoč se meditacijam.

»Mi jih obsojamo zaradi površnosti in vendar, kako je čutiti te njihove ročice na naših stvareh. Glejte, na srajcah, na primer. To je njih svet, ta dva gumbka, celo nazor, celo svetovni nazor.« Besedo nazor je močno poudaril, kakor da je vse odvisno od tega. »Modro se smejimo, možko, imamo pomembne skrbi. One se smejejo pomembnim skrbem in se ukvarjajo z našim perilom, kar naprej nas silijo k preoblačenju, kopanju, k striženju nohtov. Nadlegujejo nas. Mučniško vzdihujemo, kajti to je v nekem oziru teror. Stremimo h kateri koli osvoboditvi. Vi tega ne veste, gospod Melkior, niste bili poročeni, jaz sem bil. No, nekega dne tudi pride ta osvoboditev. Povsem nepričakovano, kakor da se vam je vnela loterijska srečka. In tako se nekega večera pripravljate na avanturo. Okopani, obriti (po lastni volji, brez terorja), med petjem oblačite svežo srajco in se dobrihate svojemu stilu prostega ljubimca, vse to pred ogledalom, da bi se veselje na nek način podvojilo, z eno besedo, čudoviti ste, občudovanju ni konca... ko, gumba ni na srajci! Na njegovem mestu so potrjana vlakna sukanca, tukaj nobeden ni skrbel... Pa imate občutek osamljenosti! In vi si mislite, da bi ona zapustila drugačno sled? Da je ona nad gumbki?« na lepem vpraša ATMA Melkiorja in se mu porogljivo zasmeji v obraz.

»Katera 'ona'?« Melkiorja je nekaj stisnilo, kakor strah. »Vi res čenčate...«

»Tista sinoči... iz Daj—dama? Ha, ha! 'Viviana! Ampak njej ni ime Viviana. To je že prva napaka.«

Melkior je od začudenja ostal brez besed! Odhod... saj to je telepatija! Nikomur ni povedal. A Viviana, to ime ji je sam dal... Ne, on je prav zibal v ATMO in se naježil od groze: saj ta vse ve!

»Vse vem, gospod Melkior,« sporoči hiromant preiskovalno. »Tudi to, kako trpite zaradi 'zadnjega mesta'. Tudi to je napaka. Vi mislite, da je celo Ugo pred vami. A igralec, ta je samo lasnica, podveza, vidite, samo glavnik. Mogoče vas te primere žalijo, a glejte v prenesenem pomenu, kot pribore, toaletni... Mogoče ste pa prav vi tisti... izbranc?«

Prevedel Franci Zagoričnik

VLADIMIR GAJŠEK

NIČ IN SVOBODA

(Alphonsu de Waelhensu)

1. Svoboda in suženjstvo:

Mnogokrat primerjajo akcijo z reakcijo, da bi ugotovili smisel notranje napetosti v človeku in družbi, da bi zvalili Sizifovo skalo na človeška pleča. In če tisti, ki zavzemajo gledišči, da sta duhovnost in umovanje le enovita celota, vendar še nekoliko dvomijo o Spartakovem upor, tedaj je čisto razumljivo, da čas omejuje možnosti z živim in bivanjskim; kvaliteta obojnega je sicer nerazumljiva, saj je navsezadnje spreobrnjena zunanost, ki se predstavlja v zavesti, zato pa se nič sama s seboj; tako je Spartakov upor hkrati njegov — in seveda rimski in imperijski — padec in dvig. Če bi na primer priznali suženjstvo kot obliko človekovega bivanja, bi zares totalitarno odpravili krivice, človek bi pomenil človeku sužnja; ta enakovrednost se ne misli v obliki notranjega protislovja, marveč je razmišljena prav kot tista zunanost, ki se postavlja sebi v praznino in v zavest. Zategadelj so gledišča nujni odklon od spoznavnega polja, prav tako pa tudi od spoznavnosti sveta. To, kar imenujemo, poimenujemo le ze aktivno reakcijo, z vrenjem, ki ni podrejeno nam, ampak zaobsega intencionalno fazo razvojne zavesti. Šele ta in takšna intencionalnost pa POKAŽE, da svoboda ni pojem, prav tako ni izbira pojma niti akcije, temveč da je le splošna oznaka, ki tolmači zunanost v praznini in raziskuje ujetost sveta. Raziskuje in ničesar ne izbira. Dojema in se daje v svetu. Čas in prostor sta razširila človekove roke na relativnostni križ čez obzorje nič in danosti. To, kar biva, nisem jaz, ki bivam, marveč zavest o tem, da bivam, torej differentia specifica. Suženjstvo je kvantiteta svobode. Svoboda je končna kvaliteta suženjstvu.

2. Svoboda je vse:

V nič ni niti suženjstva niti svobode. Zato razkriva svoboda sebe v vrednosti, ki se sama po sebi zaradi predmetnosti spreminja v vrednoto in v simbol. Metamorfoza nič implicira vse po Nečem. A kaj naj je kljub temu, ali pa prav zato to Nekaj v svobodi? Je to resnica, bog, mati, domovina, vera, ali pa je to račun, totem iz lesa, žensko telo, kos ozemlja, nagrobni križ? Kako se porajajo simboli, ki zaslužujejo svobodo z občutenjem tesnobe, strahu in samote, zakaj mrtvi svet je grozen in žilav za človekovih pet čutov in še posebej za človekovo dojemanje in iskanje smislov, kako se torej izluščijo simboli iz mrtve prirode v naši zavesti? Ali se tudi res izluščijo v naši zavesti, morebiti bi vendar mogli biti le porajanje Nečesa? To, kar je, je Nekaj. Kar ni Nekaj, ni nič. Nekaj, kar je kot Nič, je hkrati Vse.

3. Svoboda je enotnost:

Enotnost, ki jo omogoča možnost bivanja na način protislovja — šele ta način je bistveni atribut celovitosti v entiteti —, je intencija do svobode oziroma sprejemno zavestno akcijo s skupnim merilom, da bi quantitas protislovja razrešila kot formalno in temeljno vprašljivost. Ker pa nosi človek svobodo s seboj v svet, je nosilec svobode in mu pomeni le-ta breme, pa naj to izzveni še kot nesmišelj; opazovanje formalne vprašljivosti o svobodi namreč narekuje družbeno zavest in mišljenje, ki se nič s studom. Šele v smrti smo vsi enaki, česar pa ne bi po drugi plati mogli zavrniti z načelno akcijo, to je z zunanjim in obrobim slojem zavestnega sveta. Zajemanje predmetov iz predstavnega sveta komponira vse možnosti usmišlitve mišljenja. Tako je svoboda hkrati strah — občutenje proti dojemanju in opazovanju — pred smrtjo, pred ničem, pomeni torej fenomen TOTALNE omejitve in transformacije zavestnih aktov v njihovo lastno bistveno identifikacijo. Svoboda izzveneva pod silo duševnih izbruhov, torej v siloviti akciji, da bi razumela in hkrati uničila razmerje med Vsem in Ničem.

4. Svoboda in bratstvo.

Najhujša neresnica za svobodo je prenapeta domišljija, ki si izmišlja in to tudi uveljavlja v svojem krogu za edino veljavno resnico; vsaka klika, grupa, religija, vsaka omama in vendar ne sleherni ujetost zavesti v sami sebi za — se je NASTOPALA z gesli o bratstvu, kakor da bi ljudje ne iskali v domišljiji prav zatočišče za predsodke bodisi verske, rasne, nacionalne in politične diskriminacije. Tipičnost bratske svobode je torej Skupnost, ki ji vlada skupine in jo uveljavljajo med drugimi skupnostmi; komunikacija med eno in drugo skupino je odvisna od notranjega protislovja na obrobju zavesti po obdobjem modelu in načinu bivanjske možnosti. Eksistenca poruši v domišljiji esenco, kajti informacija kot subiectum svetovnosti na svetu ne najde možnosti za komuniciranje. Svoboda je neresnica iz domišljije, kadar gre za skupnost: namesto nje stopa na njeno mesto resnica reda in točnosti, torej empirično izkustvo in fizičnost. Svobodno delovanje, kakor pravijo, ni in ne more biti nič drugega kot zreducirano bivanje na način dela v skupnosti za skupnost, pomeni torej enotno kompozicijo aktov v ničenju. Ampak prav v domišljiji, in še posebej v patriotizmu, se znova spremeni svoboda prav zavoljo volje skupnosti v zaničevanje in v rušilno moč. V družbeni svobodi ni prirode, kajti družbena svoboda ne prizna zgodovine. Zgodovina se dogaja kot igra zaključeno s seboj, ne priznava boga, usodnosti, predsodkov, domišljije, ampak le stvarnost Reči. Zgodovina ne prizna Stvarnika, niti Absolutizacije: — to stori ideologija, ki ni nič drugega kot obrnjena domišljija v mišljenje in akcijo. Na ravni akcije pa se to uzakonjenje mišljenja spreobrne v politično, interesno sfero, to je spet v skupino nad skupnostjo, ki potrebuje bratstvo za izgovor, da bivajo skupnosti v svobodi.

5. Svoboda za posameznika:

Če zavzemamo posebno sistematiko duševne uravnoveščenosti v človeku, da je pripravljen na akcijo, tedaj ne raz — umemo aktualne in resnične eksistence, čim bolj pogojujemo možnost Dejanskega pod utemeljevanjem resnice, temveč v prvi vrsti zajemamo vse skupne točke kot zavestno predstavo in dokaz za obstoj eksistence. Integracija duševnih aktov je tista zavestna plast med razumljivim in nerazumevajočim, kot se nam pokaže po lastni ne — izgovorljivosti. Vsekakor je to izrečeno, a Ne — izgovorljivo možno v eksistenci, če prehod od posebnega k splošnemu poistimo s posameznim. Posameznik se ujame v slehernikovo mrežo, modaliteta je destruktor modela: transformacija svobode po nesvobodi pomeni področje volje, ko se le-ta spremeni v moč. Na eksistenčni relaciji imenuje svoboda relativiteto po ne — svobodi. Neizgovorljivo utesnjuje posameznika, kategorično karakterizira njegovo ne — družbenost in družabnost. Če bi bil posameznik svoboden z drugimi, bi bil resnično svoboden šele takrat, ko bi dobival kot hkrati subiectum lastnega uresničenja in kot subiectum kontrole nad lastnim življenjem. Posameznik nikdar ne priznava vrednosti in vrednot posebej in po — sebi, marveč misli oboje skupaj; informacija brez komunikacije se vrača v človekovo genezo zavesti in v mističnost. Utesnjenost je vest svobode, otopelost pa pozaba ne — svobode. Med tem in onim stopamo po dolgem času kot klovni po vrveh, stopamo po sistemih posameznika, ki jih nismo ustvarili in jim niti ne vemo pota.

6. Kritika svobode in njeno dopolnjevanje:

Tipi:

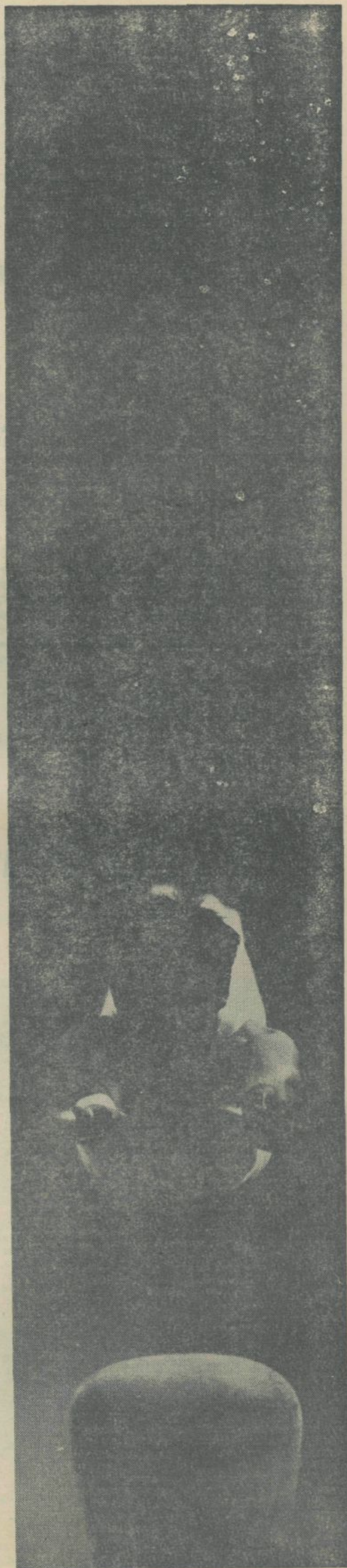
a) po kategorizaciji:

1. družbena svoboda
2. kolektivna združevanja po zakonitostih socialnih, psiholoških, političnih in drugih temeljev
3. svoboda za posameznika

b) po oblikah:

1. svoboda po tradicionalnem konceptu (npr. francoske buržoazne revolucije, po Internacionali, po NOB itd.) v družbenih temeljih
2. svoboda do misli, govora, tiska, delovanja, združevanja itd.
3. uzakonjenost temeljnih človeških pravic do življenja, dela itd., ki pogojuje oblikovanje svobode glede na posameznika v družbenem okolju...

Začrtali smo entiteto svobode in njene kritike po kategorizaciji in po oblikah, kot nam v samem temelju dopušča zavest, da so vsi intencionirani akti iz zavesti, in hkrati spet vračajoči se vanjo, da so torej vsi živi in aktualni in notranje protislovni problemi človekovega bivanja omejeni. Šele takšno dojemanje omenjenega bivanja pa hkrati pokaže na možnost samega bivanja, to je živčnega po sebi, to je tistega, kar pravzaprav ustvarja dogajanje družbenih konceptov in po družbenih konceptih kot izrisnost razvoja v družbi; če bi ne bilo tako, bi zgodovina životarila z mrliškim nasmehom nad vsemi človeškimi zakonitostmi, ki so identične z notranjim protislovjem v družbenem razvoju; ta razvoj je torej možen edino kot živo dogajanje in vrenje, kot stvarjanje zgodovine po družbenih — političnih, socioloških, ideoloških in drugih — konstantah, pomeni skratka, da ravno razvoj razširja obzorje svobode, četudi hkrati odstopa od lastnih tal, od lastnih gledišč, izkustev, ali celo spoznav. Ravnoesje med odstopanjem od lastnih tal (subjektivitete v družbi) in zgodovinsko perspektivo nam more pomeniti učlovečenje posameznika z družbo v govorici sveta; v celovitosti in smislu je učlovečenje temeljno zgodovinsko dogajanje družbe. V stvarnosti pa v obratnem sorazmerju zgodovina visi v nič in prikazuje človeško svobodo v imenu nesmislov, ki jih je potrebno ovrednotiti kot smiselnost, še posebej kot več — smiselnost eksistenčnih možnosti. Z drugimi besedami: šele afirmacija in negacija skupaj tvorita takšno družbeno polje, kjer se sproščajo energije za svobodo. Zgodovina ne bi mogla ostati niti zgolj dobrim niti zgolj slabim. Zgodovina se dogaja med pozicijo in opozicijo kot temeljna možnost za življenjski razvoj na družbenem polju. Energija je zmerom prisotna.

BORIS VOLK (fotografija SOLIT)

(...) »Hoteli boste odkriti vrhovne zakone ne samo umetnosti, ampak življenja in boste po logični nujnosti prišli do tega, da boste preiskovali najenostavnejše. Vsi mi, dragi moj, smo šli v vedo z nagonom Kolumba, hoteli smo odkriti Novi svet. In potem se nam je zgodilo vsem enako: ravno ko smo hoteli odpluti, smo opazili, da nimamo ladij. Da, da prijatelj moj, mlademu človeku je prav tako dano, da išče sinteze, kakor da raste, toda ko neha rasti, spozna tudi, da je za sedaj še potrata časa iskati sinteze. Potem pa je tudi ve-

vili Foucault, Levy-Strauss...«. ki sem ga pred kratkim prebral, sem se moral znova spraševati o vedno močnejši idejni in stilni evropeizaciji in čedalje očitnejši deslovenizaciji slovenske literature. Izhajajoč iz pretpostavke, da je gornja trditev popolnoma zgrešena, kot je zgrešena delitev na slovensko domačijsko literaturo in slovensko-evropsko literaturo, pa se bi bilo treba upreti poizkusom, ki skušajo uspešnejša dela novejših slovenske literature na vsak način povezovati z mogočimi in nemogočimi tujimi vzori. Take

ru literatura. Raziskovanje položajev in odnosov, ki jih je doživljala ena od sestavin literarnega dela na svoji življenjski poti od Tavčarja do Šeliga, po vsej verjetnosti tvorneje posega v razumevanje in interpretiranje pojavov, ki se imenujejo slovenska literarna preteklost, sedanost in prihodnost. Gre za to, da se z ugotavljanjem najdobjih jezikovnih dejstev in s preverjanjem njihovih najrazličnejših stanj (in zbiranjem teh v močnejše skupine) ugotovi in dokaže miselno in slogovno kontinuiteto slovenske literature in

TRADICIJA

liko vprašanje,« je rekel profesor tiho in mračno ter vrgel ogorek cigare v pepelnjak, »ali nam je sojeno, da sploh kdaj pridemo do sinteze. Bojim se, da nam ni sojeno.«

(Izidor Cankar, S poti)

Ob stavku »Šeligo se je od slovenskih pisateljev res najtemeljiteje spoznal s fenomenom sodobne reificirane družbe, sledil je tistim vestnim analizam konca 'humanizma', človeka z veliko začetnico...«, ki so jih opra-

interpretacije so v svoji iznajdljivosti zelo zanimive in hkrati zelo ohrabrujoče zaradi častnega mesta, ki ga prisojajo slovenski literaturi v prostoru evropske literature. Trud, ki je bil uporabljen za te raziskave, pa ni bil nikoli (ali zelo redko) uporabljen za odkrivanje miselnih in stilnih tkiv, ki se v obravnavanem literarnem delu kažejo na videz ne-spoznavne in tuje, pa jih lahko le temeljita analiza postavi v miselni in umetniški prostor slovenske literature, da lahko v njem vrednoti in preverja spreminjanje vedno prisotnih kategorij jezika, ki so v našem prime-

slovenske misli, ki zato ne bo nič manj evropska, nič manj moderna.

Ni zunanje pobude, ki bi lahko bila močnejša od procesa, ki vodi besedo in misel skozi narodno zgodovino. Žal je še vedno tako, da ostaja jezik pač slovenski in misel včasih še bolj slovenska, kot jezik, ki jo izpoveduje. Tega se ne da spremeniti, to ni sentimentalno narodnjaštvo, to so po vsej verjetnosti dejstva, ob upoštevanju katerih bi bil marsikateri proces ali eksces v sodobni slovenski besedni umetnosti razumljivejši in manj osupljivoč. M. S.

SIMBOLIKA NEKEGA NATURALIZMA

Strah, da je bil Pavlovičev prvi film »Prebujenje podgan« zgolj enkratno bolj ali manj naključni filmski dosežek izjemne vrednosti, je dokončno ovrgel njegov letošnji puljski nagrajenec »Ko bom mrtev in bel«.

Če filma primerjamo, primerjava je pravzaprav nujna, ugotovimo, da je drugi film logično nadaljevanje in preraščanje tistega, kar je avtor začel v prvem filmu, predvsem širjenja in poglobljanja umetniških dimenzij v odnosu do sveta, ki ga Pavlovič reflektira in vrednoti. Gre za zavesten avtorjev napor eliminirati še tisto malo zunanji determinanti, ki so v prvem filmu (npr. historično, družbeno, politično, miljejsko pogojenost) v imenu čistejšega, jasnejšega in še bolj poglobljenega, na abstrahiranju nebiestvenega na račun bistvenega temelječem odnosu do sveta in izrekanju tega sveta. Ta abstraktnost predpostavka omogoča avtorju razširjanje izpovednega medija in preraščanja filmskih okvirov in shem, kar je velik del kritike slej ko prej spravilo v zadrego, kajti našla se je pred filmom, ki govori v svojem simbolnem jeziku več, kot so mnogi »strokovni« filmski razsodniki pripravljeni sprejeti, razumeti ali od avtorjev sploh zahtevati.

Mislím, da je prav pri ugotavljanju umetniško—izpovednih dimenzij filma »Ko bom mrtev in bel« lep del naše kritike obtičal v slepi ulici, ker je film sprejel in ovrednotil zgolj kot bolj ali manj realističen, v najboljšem primeru naturalističen dokument nekega srbskega ambijenta z neko posebno, za nas bolj zanimivo kot razumljivo človeško favno in floro in veri, da ima opravka še vedno z našo kinematografijo novim, toda kljub izrednemu kvalitetskemu skoku, ki je dobil nemalo priznanja tudi v tujini, vendarle samo na površju psihološko—folklorističnega ostajajočim filmom tipa »Zbiralci perja«. Če bi ne bi bilo tako, si težko predstavljam kramljanje Vesne Marincič pred časom v »Tovarišus«; omenjam le najbolj drastičen in neke tudi karakterističen primer popolnega nerazumevanja, če ne celo hotenega ignoranstva, ko si ne more kaj, da ne bi prešerno razpravljala o vlogi stranišč v naši puljski filmski beri v isti sapi z lakonično ugotovitvijo Boštjana Hladnika, češ, kaj le ti naši bratje Srbi vidijo vse tako črno. Jaz trdim, da Slovenci vidimo še bolj črno — ob

misli na slovenski film. Na drugi strani se je del naše javnosti razburil, češ da film ni spodoben, da je poln obscenosti, delikventnosti in kot takšen seveda nevzgojen in nevaren morali naše mladine. Moj svet, odpuštim Pavloviču in beograjski šoli, saj smo tolerantni narod, čimprej pozabimo dobre filme, ki smo jih videli v Mali Puli, saj smo imeli pred kratkim priložnost navdušeno pozdraviti »Petoasedov«, kmalu pa bomo imeli še »Sedmino«, oba filma slovenske proizvodnje, kjer so in še bodo prišli na račun vsi tisti, ki zahtevajo, da se dobro plačuje in hudo kaznuje, takšnih pa med Slovenci ni malo, saj kar se umetnosti tiče. (Glede »Peteasedov« bi bilo sploh boljše, da bi se končal tako, kot je zgoraj zahtevano, saj se koketiranje z absurdnostjo človeških usod v vojni in revoluciji na osnovi cenene psihologije očitno ni obneslo.)

Toda vrnimo se raje k Pavloviču! Tista usodnost, hipoteka preteklosti, ki se ves čas vleče kot angel Zla za junakom filma »Prebujenje podgan«, omenjena je v enem samem stavku, je pa prisotna v vsem filmu ima močno historično, družbeno — politično obelježje (Informbiro), usodno determinira celotno junakovo življenje in njegovo akcijo. Tako ta formalnost, ki je izrazito zunaj, izven in mimo človeka obstoječega, slej ko prej prav zato postane tista vzročna nujnost, tisti pogoj, ki konstituira in vodi junakovo delovanje in opredeljuje njegovo bivanje v svetu. Junak je tako nujno nesvoboden, vzpostavljen proti svoji volji in mimo svoje pravice kreirati svojo lastno usodo. Onemogočeno mu je celo boriti se za to pravico. Določen mu je križ, ki ga mora nositi; njegova (ne)svoboda je (ne)svoboda s križem, ki pa lahko postane v določenem trenutku tudi ščit pred kakršnokoli odgovornostjo.

In tukaj neke se začena korak naprej, ki ga je Pavlovič naredil v drugem filmu. Vzrok za takšno in ne drugačno ravnanje, za to in ne drugo odločitev, je pri Djimiju Barki, junaku filma »Ko bom mrtev in bel«, v njem samem, je nekaj njemu imanentnega, nekaj, kar je samemu sebi zadosten vzrok in pogoj. Njegova glavna navzven, v svet obrnjena lastnost je resignacija. Da izgubi službo in se poda na pot, da mu mati pokloni samo nekaj minut svojega časa, da je tako rekoč pred njegovimi očmi zaklan človek, ki mu je dal službo, on pa to izkoristi za tatvino, da zapusti ljubico in beži pred milico, da se pridruži potujoči pevki in še sam postane pevec, da pride v časopis, po naključju ljubimec poštarke z vlaka, da prepeva vojakom na manevrih, da odide z neko žensko v Beograd, kjer sramotno propade na avdiciji za mlade pevce, vse to ga pušča neke hladnega in neprizadetega. Barka ostaja zunaj vseh teh dogajanj, kot bi ne šlo za njega in njegovo usodo, prepuščajoč se toku dogodkov in naključju. Pri tem mu je vseeno, kaj mu to naključje prinaša. Njegova lastna usoda in usoda ljudi, s katerimi se srečuje, mu ni mar od tistega trenutka dalje, ko so zadovoljene njegove osnovne življenjske potrebe. Do vseh ostalih stvari in dogajanj okoli sebe Djimij Barka nima nikakršnega odnosa, kot ga nima nihče do samega sebe. Je ujetnik sveta, ki pa tega sveta ne reflektira, ni v nikakršni soodnosnosti do tega sveta, se pravi, da je brez kritičnega odnosa do sveta, kar ga je pripeljalo tudi do popolne nekritičnosti do samega sebe. Samo včasih se za kratek trenutek zdravi in iztrga iz svojega mrtvega sveta ubitih upov, iz svojega tujstva svetu in sebi. Ko se po svojem klavnem propadu na avdiciji vozi na rečni ladij s svojo spremeni valko, ne ve, kam gre, in mu je tudi popolnoma vseeno. Za hip se sicer zave svoje ujetosti in brezizhodnosti, ki jo je dotlej živel in čutil le nagonsko. To spoznanje v njem za hip zbudi hrepe-

nenje po nečem boljšem in vrednejšem, toda takoj spet ugasne v toku, ki Barko plavi po svetu. Barki je vzeta celo možnost upanja, pri čemer je tudi godovsko iluzorno upanje nemožno. Taka tragika Djimija Barke skrita pod plaščem primitivizma, revščine in bede okolja, skozi kakršnega roma, ter skrajno osiromašenega govora, s svojo brezizhodnostjo in trpkostjo porazenosti, daje njegovemu liku že nekakšne kozmične razsežnosti, ki preraščajo v tragični epos izgubljenosti modernega človeka. Tako se Barka vrne, od koder je prišel. Njegova pot je bila zaman. Resignacija doseže višek. Barka je le živ mrtvec, v njem ni skoraj ničesar človeškega več, niti sovražstva ne. Lahko bi ubijal, ima vzrok, lahko bi poniževal, ima moč, toda vse to je zanj brez pomena. Ko ga pobesneli upravnik kombinata ustrelí, medtem ko sedi na stranišču, tega nihče niti ne opazi, čeprav ljudje v bližini igrajo nogomet. Umrl je neopazno. Na njegovem obrazu sta spokojnost in mir. Bel je. Smrt Djimija Barke je bila enaka njegovemu življenju. Oboje je bilo nesmiselno.

Pavlovič je tako zreduciral odnose med ljudmi na najnižji možni nivo komunikativnosti, ki jo dopušča in omogoča skrajna človekova odtujenost in postvarlost. Ljudi združuje le še individualni interes egoističnega posameznika, ki pa je v svojem mistificiranem bistvu dejansko princip razdruževanja. Celo spolnost ljudi ne združuje več v neki človeški dimenziji, temveč ostaja zgolj na površju nagonskega zadovoljevanja sle in na konvencionalnem nivoju dokazovanja in potrjevanja spola. Pavlovičev svet je vsega nebiestvenega izprazen svet, pred nami je razgrnjen v vsej svoji golosti in osiromašenosti, avtorjev odnos do njega pa je izrazito demistifikatorski in kritičen. Toda očitno je, da ne gre za kakršenkoli moralizem ali (malo)meščansko reakcijo, temveč in predvsem za radikalno kritiko lažne perfektnosti, iluzornosti sreče, ki jo omogoča materialna blaginja skupaj z duhovno revščino in primitivizmom; in prav ta radikalnost Pavlovičeve demistifikatorske pozicije daje njegovemu naturalizmu širši simbolični pomen.

Sašo Srot

ZUNANJE TRGOVINSKO PODJETJE

JUGOTEKSTIL

LJUBLJANA, TITOVA 1-3

uvaža in izvaža:

- tekstilne surovine, polproizvode in končne proizvode,
- kompletno strojno opremo, stroje, nadomestne dele in utenzilije za tekstilno industrijo,
- barve in kemikalije za tekstilno industrijo.

kaj dela drago dellabernardina?

PROJEKT ŽOGICE. V veliki posodi je 20 pink-ponk žogic, 20 žogic iz snega in 20 žogic iz vate. Žogice iz snega se stopijo, pink-ponk žogice plavajo po vodi, žogice iz vate se razmočijo in razvlečejo po vodi, voda izhlapi, vata in pink-ponk žogice se usedejo na dno posode.

RAZSTAVLJAM TRETJO STRAN TRIBUNE

Ideološka izolacija, ki si jo ustvari bralec sam, ko prebere to opozorilo, mi omogoča manipulacijo z zdaj na ta način izolirano tretjo stranjo Tribune tako, da jo lahko razstavljam.

Prebivalci Ljubljane, pozor!

Na desetih razglednicah mesta Ljubljane je deset ljubljanskih gradov.

Projekt pretep

Pretepača, ki med pretepom žvižgata isto melodijo, sta ločena po medsebojnem pretepanju in združena po žvižganju iste melodijske.

PROJEKT, KI TRAJA 21969 LET.

Vilendorfska Venera 20 000 pr. n. št. Vilendorfska Venera leta 1969. Preteklo je 21969 let.

Ko glava puhne cigaretni dim, je njena dolžnost, da se umakne iz dima, ki ga je napravila okrog sebe.

Drago Dellabernardina bo Luno porabil kot material za izdelavo še enega Triglava v Sloveniji.

Drago Dellabernardina še vedno misli, da je zemlja središče vesolja.

kaj dela david nez?

Projekt bolečina

David Nez je hodil ves dan po Ljubljani s kamnom v levem čevlju.

Projekt mrak

David Nez bo razstavljal mrak nad trgom Zvezda 2. aprila od 19. do 20. ure.

LETEČI KIP

Prvi leteči kip bo naredil David Nez, ko bo zavil vse golobe v parku Zvezda v ogromno polivinilasto vrečo in jih spustil.

Prihodno zimo bo David Nez odstranil ves sneg iz Kranjske gore in ga nadomestil z mavcem.

David Nez je utopil vse člane Kataloga. Najprej je vsakega posebej fotografiral, potem je šel s fotografskim aparatom k Ljubljani, vzel film iz aparata in ga vrgel v vodo.

PROJEKT SVETLOBA — TEMA

David Nez bo šel v Postojnsko jamo, prižgal vžgalico in jo upihnil.

KIP LUNA

David Nez bo prvi vesoljski kipar. Šel bo na Luno in enega od kraterjev napolnil z betonom.

kaj dela milenko matanovič?

Milenko Matanovič bo razstavil planet Zemljo. Kako?

Rekel bo zemljanom, da pobarvajo z modro barvo vse, kar je od 600 m do 600 m in 10 cm nad morsk gladino.

Milenko Matanovič bo naredil križ čez Slovenijo. Vzel bo letalo in iz zraka pobarval s črno barvo dva trakova. Prvi v smeri S—J, drugi v smeri V—Z.

Milenko Matanovič bo speljal Savo v Jadransko morje.

Milenko Matanovič naprošča prebivalce mesta Ljubljane, da v počastitev 1. maja med osmo uro ter osmo uro ter deset minut zvečer prižigajo in ugašajo luči v svojih sobah.

Milenko Matanovič bo razstavil Marka Švabiča. Marko Švabič bo pisal roman.

Milenko Matanovič ljubi belo barvo. Hrani se z mlekom, jogurtom in belim kruhom, stanuje v belo pobarvanih prostorih, ko pade prvi sneg, naredi festival.

kaj dela srečo dragan?

EKSKLUZIVNI INTERVJU Z GLEDALCI PUDINGOV NA PLOČNIKU V ZVEZDI

Projekt »Pudingi«;

Izdelava Nuša & Srečo

Čokoladni puding na

drugačen način, čokoladni

puding z ananasom, dober vanili-

jev puding, puding z umetnim

okusom maline, fantastično

zelen pomarančni puding in

nebesno moder limonov puding.

Nuši ima kapo brez šilta,

Srečo pa ima pleteno kapo

s cofom. Ne vem točno kakšno

kapo ima Hanžek; sploh ne vem

kakšno kapo ima Chubby.

kaj dela andraž šalamun?

Andraž Šalamun nosi vsako jutro ob osmih zajce v galerijo in jih odnese k sebi domov ob 18. uri.

Andraž Šalamun bo spustil 5000 rakov po morju njihovi usodi naproti.

Andraž Šalamun bo zgradil kitajski zid na morskem dnu.

Andraž Šalamun bo na naslednji razstavi skopal ovco v lastavičjem mleku.

Andraž Šalamun bo s svojim telesom kiparil Kama sutro.

Andraž Šalamun bo olupil vsa devesa, ki so debelejša od enega metra, vsa tista pa, ki so višja od pet metrov, bo zabil pet metrov v zemljo.

Andraž Šalamun bo vse debele ljudi pobarval rumeno.

O dveh perečih vprašanjih današnjega dne

a) Konflikt med generacijami
b) Uporništvu ali buntovništvu

a) Možnosti sta dve:
1. nisem pripadnik nobene generacije, in tedaj ne čutim nikakega konflikta, se reče, ne vem za to, da bi bil s kom v sporu zaradi njegove pripadnosti h kakšni generaciji ali pa zaradi spora samega.

2. Sem pripadnik te ali one generacije, pa konflikta s svoje strani (stališča moje generacije) do druge strani ne občutim, ker sem pripadnik »te« ali »one« generacije skozi takšen, kakršen sem. Sem tašen, da ne silim v konflikt. Generacija, ki me ima za svojega, je takšna kot jaz v celoti, ali pa me ne bi imela za svojega.

Opomba k a): Nisem v konfliktu z Julijem Cezarjem; moja pojmovanja o vladanju so različna od Cezarjevih, to pa mi ne pomeni konflikta z zgodovino.

b) Opomba k b): Mimo spodnje prista- jam na sleherno možno interpretacijo upo- ra ali buntovništva.

Sam se nimam za upornika. Zame je upornik tisto, kar se prav meni upira, to je — kdor se upira mojemu gledanju, mojim pomislekom ter mojemu delu sa- memu nasploh, edino ta je upornik, ki ga morem spoznati in poznati in potem z njim vzgojiti ali zgraditi odnos med na- ma: vnaprej pa mi bo znano, da bo ta odnos temeljit (sporazumno) prav na ome- njenem uporu, ki drži proti meni.

Nimam se za upornika: kar naredim, je novejša od tistega, kar je že narejeno: kaj to pomeni? Priznajmo — upam, da se dobro razumemo, zategadelj nam po do- kaze ne bo potreba hoditi v nova in nova besedovanja — da to pomeni ravno o tistem, kako se obstoječe ali že narejeno upira novemu, v tem primeru mojemu.

Iz vsega tega zelo preprosto sledi: ni upora proti obstoječemu. Saj bi bil isti brezsmiselni prav s tem, ko je že obsto- ječe tako in tako največkrat obsojeno na bližnji naravni pogin. Pač pa percipiram upor obstoječega. Obstoječe se upira no- vemu. Obstoječe se upira smrti, kolikor dolgo je to mogoče — to pa je gotovo ze- lo prirodno in razumljivo.

Pred mano je čista planjava. Kar je zadaj, je s svojim časom prikovano v Zgodovino — temu in podobnemu pa se mi ni upirati.

Marko Svabič

Kadrovska rošada

Po izvolitvi sekretarja UK ZKS Staneta Dolanca za člana Izvršnega biroja ZKJ je namestnik ing. Ljubo Pipan, asistent na fakulteti za elektrotehniko.

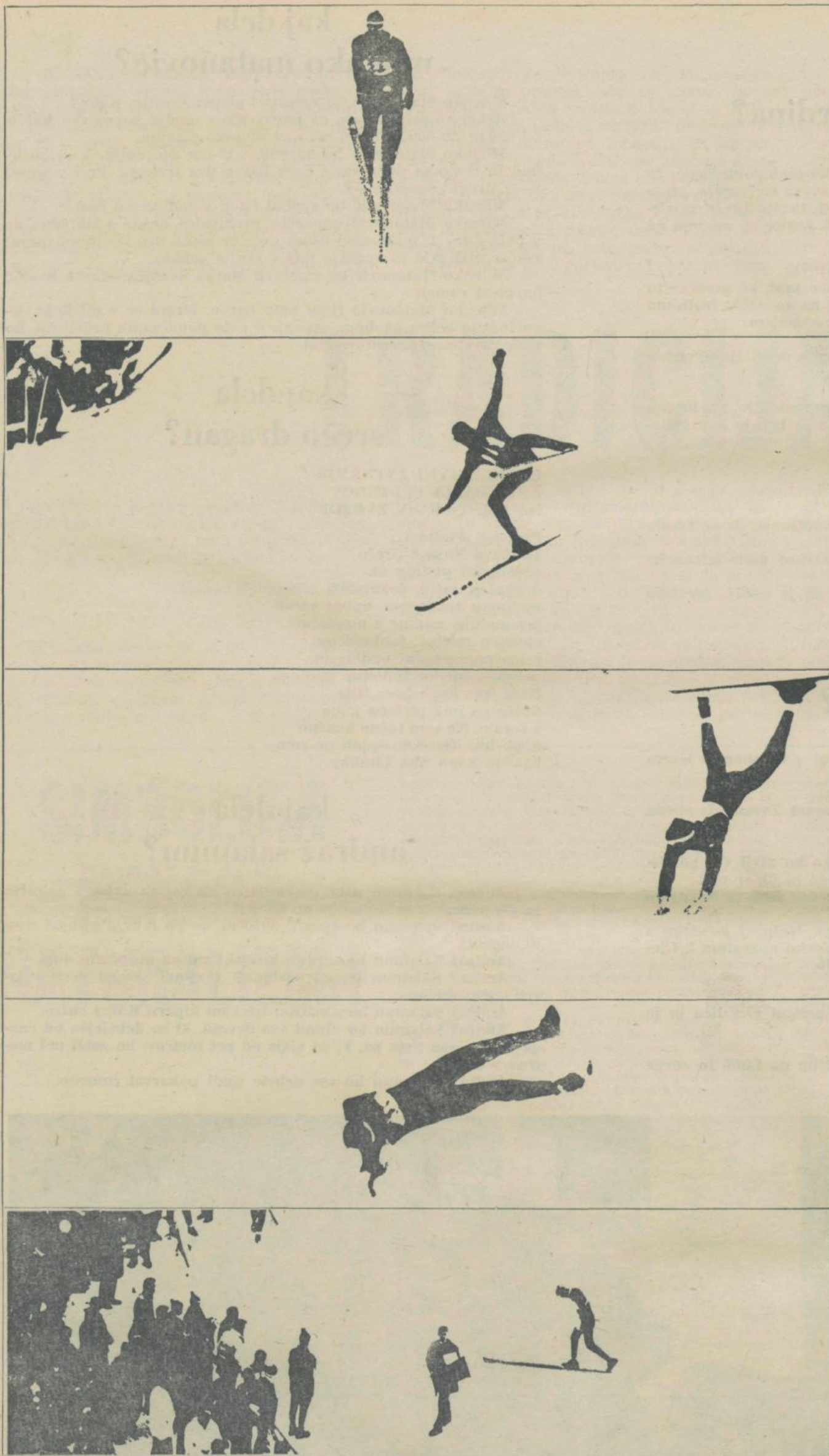
Posebna številka Tribune

Opozarjamo na posebno volilno številko Tribune, ki bo ob ljubezniški podpori UO izšla prihodnji teden. V njej bodo pred- stavljeni študentski kandidati in njihovi programi. Beritel!

Študentski list Tribuno urejajo:

Milenko Matanović, Andrej Medved (odgovorni urednik), Nande Miklavc, Rudi Rizman, Marko Slodnjak, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Šrot, Marko Švabič, Dušan Tršar (teh- nični urednik), Milenko Vakanjac, Franci Zagoričnik.

TRIBUNA — Izdaja UO ZSJ — Ured- ništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente 15 Ndin, za ostale 20 Ndin, posamezen izvod 1,5 Ndin — Rokopisov in foto- grafij ne vračamo — Tiska ČGP »Delo« Ljubljana, Tomšičeva 1, telefon 23-522 — Poština plačana v gotovini.

TONE STOJKO: PET SEKUND

S tiskovne konference V. Dedijerja

Ob izidu svoje knjige »Poslednji boj J. V. Stalina 1948–53« je profesor dr. Vladi- mir Dedijer med drugim izjavil tudi na-

slednje. Prvič, da mu je drago, ker je STU- DENT citiral besede srbskega revolucio- narja in kmeta Dragojla Dudica o tem, ka- ko so voditelji za časa NOB najprej pustili borcem, da jedo prvi in šele potem vodi- telji, če je kaj ostalo. Dedijer je izjavil, »da je to prepričljiv dokaz, da se naša mladina napaja s tistim, kar je bilo najboljša v naši revoluciji in s tem daje dobro lekcijo sta- rejšim, od katerih so, kot kaže, mnogi od nas pozabili na to dobro in staro partizan- sko etiko. S tem se tudi najbolje de- mantirajo birokratske trditve, češ da se le-ta napaja z Mao Ce Tungom in podob- nimi zunanji viri. O napadih z najraz- ličnejših strani (tako klerikanih kot biro- kratsko socialističnih in stalinističnih) je profesor Dedijer povedal le to, da je nje-

gov feljton kot prvi sneg, ki je omogočil, da je vsaka zver pokazala svojo sled.

Na tiskovni konferenci se je prav tako razkrilo birokratsko in avtocenzurno ve- denje ljubljanske televizije, katere vodi- telji pišejo zelo veliko o odprtosti, malo ali celo nič pa ne naredijo, da bi se od- prto, pluralizem ali nemonopolnost poka- zali v njihovi praksi. Kot je znano, je televizija preprečila pojavitev prof. Dedi- jerja na televiziji in pri tem uporabila še manipulacijo, ki jo zaenkrat zaradi nje- ne že skoraj barbarske in birokratske me- tode ne nameravamo opisati. A se zdi, da je po Mikošovem odhodu televizija v Ljub- ljani postala podaljšana roka neke konzer- vativne politične sredine?